

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
NEAKIVAIZDINIS SKYRIUS

ALMA LENICKIENĖ

Edukologijos magistrantūros (specializacija: švietimo vadyba,
andragogika) EMMn – 5 studentė

**GABIŲ VAIKŲ ATPAŽINIMAS IR UGDYMAS
PRIEŠMOKYKLINIAME AMŽIUJE**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas
doc. dr. L.Ušeckienė

Šis darbas yra originalus ir nebuvo teikiamas kuriam nors laipsniui ar kvalifikacijai
įgyti.....

Šiauliai, 2007

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. GABIŲ VAIKŲ UGDYMO PEDAGOGINIAI – PSICHOLOGINIAI ASPEKTAI.....	7
1.1. Gabaus vaiko samprata.....	7
1.2. Gabiųjų problemos.....	14
1.3. Gabiųjų vaikų ugdymas.....	17
2. UŽSIENIO PATIRTIS SPRENDŽIANT GABIŲ VAIKŲ PROBLEMĄ.....	24
3. PRIEŠMOKYKLINIO UGDYMO SAMPRATA.....	27
4. GABIŲ VAIKŲ ATPAŽINIMO TYRIMAS.....	30
4.2. Tyrimo tikslas, uždaviniai, hipotezės	30
4.3. Tyrimo metodai.....	30
4.3.1. Tiriamieji.....	30
4.3.2. Tyrimo metodikos.....	31
4.3.3. Tyrimo eiga.....	32
4.3.4. Tyrimo duomenų apdorojimas.....	32
4.4. Gabių vaikų atpažinimo tyrimo rezultatų analizė.....	33
4.4.1. Vaikų gabumų raiška pedagogų vertinimu.....	33
4.4.2. Pedagogų požiūris į gabiųjų vaikų atpažinimą ir vertinimą.....	35
4.4.3. Vaikų gabumų raiška tėvų vertinimu.....	42
IŠVADOS.....	48
REKOMENDACIJOS.....	49
LITERATŪRA.....	50
PRIEDAI.....	52

IVADAS

XX amžiaus pabaigoje Lietuvoje susiklostė ypatinga mūsų tautos ir valstybės situacija, susidarė naujos sąlygos bei aplinkybės pertvarkyti mūsų gyvenimą, naujai organizuoti jaunosios kartos ugdymą, siekiant naujų ugdymo tikslų. Esminiai pokyčiai vyksta visame pasaulyje, keičiasi visuomenė, keičiasi mokykla, keičiasi mokytojai. Šiuolaikinėje informacinėje visuomenėje žmogui keliami visai kitokie reikalavimai. Kiekvienas žmogus, siekiantis prisitaikyti prie besikeičiančios visuomenės, turi įgyti jam reikalingų kompetencijų, būtinų vertybinių nuostatų.

Temos aktualumas. Per pastaruosius dešimtmečius susirūpinimas gabių vaikų ugdymu gerokai išaugo. Daug diskutuojama, kaip ugdyti gabius vaikus. Plėtojamos skirtingos gabių vaikų ugdymo tendencijos bei koncepcijos. Kiekvienas vaikas yra ypatingas, turi tam tikrų sugebėjimų. Labai svarbu tuos sugebėjimus laiku pastebėti ir pradėti juos plėtoti. Pagrindinė varomoji jėga, lemianti visuomenės raidą, visada buvo, yra ir bus intelektinė veikla. Todėl rūpintis intelektualiai gabių vaikų problemomis yra būtina, jei norime išsaugoti, puoselėti ir didinti šalies intelektualinį potencialą (Narkevičienė, 2000).

Bendrojoje priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi programoje (2002), priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimo metodinėse rekomendacijose (2003) yra nusakyti pagrindiniai vaikų nuo 5 iki 6-7 metų ugdymo(si) tikslai, principai, įpareigojantys priešmokyklinio ugdymo pedagogus, vaikų tėvus atsižvelgti į kiekvieno vaiko individualumą, kūrybiškumą, intelektinius gebėjimus ir juos toliau kryptingai plėtoti. Manoma, kad ikimokyklinio amžiaus vaikas labai gabus, jei anksti pradeda kalbėti, žino daug žodžių, dėmesingas, žingeidus, puikios atminties. Tačiau ne visi gabūs ir talentingi žmonės nuo mažens tuo pasižymi. Apie vaiko ypatingus gabumus sprendžiama pagal ankstyvąją pažintinę raidą, psichosocialinės raidos ypatybes ir fizinius duomenis, kurie tarpusavyje susiję (Žukauskienė, 1996).

Kartais gabūs vaikai lieka nepastebėti vien todėl, kad jų šeimos ir artimi žmonės nelaiko jų ypatingų gebėjimų kažkuo nepaprastai vertingu. Kartais jų niekas nepastebi todėl, kad jiems nesuteikiamos galimybės ar neužtikrinamas lavinimas ypatingiems jų gebėjimams atskleisti (Daniel P. Hallagan, James M. Kauffman, 2003).

Gabių vaikų ugdymo problemos – erdvė edukologijos moksliniams tyrimams ir pedagoginei praktikai. Gabių vaikų potencialo atskleidimo skatinimas ir realizavimas yra neatskiriamai susijęs su žmogiškaisiais ištekliais ir todėl reikšmingas socialine, ekonomine, politine prasme. Tai neturėtų likti be atitinkamo vadybininkų, sociologų, politikų, o tuo labiau edukologų dėmesio.

Gabūs ir talentingi žmonės daug duoda visuomenei, todėl reikia vertinti jų reikšmingumą.

Problema. Lietuvoje vis dar stokojama šios srities tyrimų, kurie leistų formuoti pagrįstas išvadas apie gabių vaikų ugdymo situaciją mūsų šalyje ir padėtų tinkamai sutvarkyti švietimo sistemą.

Pasak Narkevičienės (2000), pedagogai ne visus gabiausius ugdytinius iš karto pastebi. Pirmiausia pastebimi tie, kuriems būdingi geri pasiekimų rezultatai ir verbaliniai gebėjimai. Gana dažnai mokytojai painioja konformizmą, tvarkingumą, gerą elgesį su gabumais. Nepakanka informacijos, kuria vadovaujantis pedagogai galėtų išvengti šių klaidų. Neužtenka tik atpažinti gabius vaikus. Tam, kad tokie vaikai galėtų save išreikšti, tinkamai adaptuotis visuomenėje, reikalinga parinkti jiems tinkamus būdus gabumams atskleisti ir sukurti aplinkybes, kuriomis būtina pačių ugdytinių atsakomybė.

Kalbant apie gabių vaikų ugdymo problemas būtina pabrėžti, kad vaiko gabumai atsiskleidžia jau ankstyvajame amžiuje, todėl svarbu kuo anksčiau juos pastebėti ir plėtoti, kol galimos problemos neužmaskuoja tikrų vaiko galimybių.

Tinkamas švietimo sistemos sutvarkymas neabejotinai turėtų būti pagrįstas tiriamąją medžiaga, teorine ir empirine. Lietuvoje iki šiol labai trūksta tyrimų, skirtų gabių vaikų ugdymui. Šis tyrimas yra viena iš galimybių užpildyti minėtą tyrimų stoką ir todėl yra labai aktualus.

Tyrimo objektas – gabių vaikų atpažinimas ir ugdymas priešmokykliniame amžiuje.

Tyrimo hipotezės:

- Gabių vaikų protiniai gebėjimai pasireiškia labiau, negu socialiniai gebėjimai.
- Pedagogai, ugdydami gabius vaikus, daugiau dėmesio skiria sudėtingesnei, kūrybiškesnei veiklai, negu tėvai.

Tyrimo tikslas – ištirti gabių vaikų atpažinimo bei ugdymo galimybes priešmokykliniame amžiuje.

Siekiant šio tikslo darbe sprendžiami tokie **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti gabumų sampratą pedagoginiu – psichologiniu aspektu.
2. Aiškintis, kokios srities vaikų gebėjimai dažniausiai pasireiškia priešmokykliniame amžiuje.
3. Išsiaiškinti, kokius metodus dažniausiai naudoja pedagogai ugdydami gabius vaikus.
4. Ištirti gabijų atpažinimo galimybes priešmokykliniame vaiko amžiuje.
5. Pateikti rekomendacijas gabių vaikų atpažinimui ir ugdymui.

Tyrimo metodologija.

Magistro darbe remiamasi šiomis teorijomis ir koncepcijomis:

1. Humanistinės filosofijos pagrindu susiformavusios humanistinės pedagogikos ir psichologijos viena idėjų – žmogaus kaip save realizuojančio asmens, t.y. asmens, kuris visiškai išnaudoja ir išplėtoja savo gebėjimus ir galias, idėja (Maslow, 1971).
2. Demokratinio liberaliuoju ugdymu, pripažįstančiu išskirtinumo galimybes mokymo procese, besimokančiojo laisvę ir teisę rinktis individualią pažintinę ir popamokinę veiklą, patenkinti savo poreikius ir subjektyvias vertybes (T.H.McLaughlin, 1997).
3. Mokymo diferencijavimo teorija, pabrėžiančia individualų požiūrį į žmogų, siekiančia sukurti tokią mokymo sistemą, kuri laidoja teisę ir laisvę pasirinkti mokymosi turinį, formas, metodus, sudarančia sąlygas kiekvienam dirbti savo tempu, savo individualiu darbo stiliumi, pagal savo galimybes (L.Šiaučiukėnienė, 1997).

Tyrimo metodika:

1. Filosofinės, pedagoginės ir psichologinės literatūros analizė, kuri padės teorinį pagrindą visuminiam gabių vaikų atpažinimo ir ugdymo problemos suvokimui.
2. Anketinės priešmokyklinio amžiaus vaikų, priešmokyklinio ugdymo pedagogų bei tėvų apklausos, leidžiančios išsiaiškinti skirtingų informacijos šaltinių nuomones apie ugdytinių gabumus.
3. Tyrimo skirstinių kiekybinė analizė.

Duomenų statistinė analizė atlikta naudojant SPSS 12.0 for Windows programinį paketą. Duomenims apdoroti bei rezultatams apskaičiuoti ir pateikti taikytos Ms Excel'XP, bei SPSS 12.0 programos. Statistinės analizės duomenims pateikti buvo naudojamos dažnių lentelės, histogramos. Bendram situacijos įvertinimui naudojami aprašomosios statistikos metodai.

Tyrimo imtis:

Tyrimo tipas - kiekybinis aprašomasis, turintis kokybinio tyrimo požymių. Respondentų apklausos būdai: dalinė tikslinė ir atsitiktinė. Dalinė tikslinė - Kauno miesto lopšelių – darželių priešmokyklinio ugdymo pedagogų apklausa, turint informacijos, kad šie specialistai susiduria su darbe nagrinėjama problema. Atsitiktinė -pasirinktos atsitiktinai Kauno ikimokyklinio ugdymo įstaigų priešmokyklinio ugdymo grupės. Apklausoje buvo vertinta 80 priešmokyklinės grupės ugdytinių, 87 tėvų, bei 50 priešmokyklinio ugdymo pedagogų. Tyrimas atliktas 2007 metais.

Tyrimo etapai. Nagrinėjant gabių vaikų atpažinimo būdus, tyrimas atliekamas keliais etapais:

Pirmajame etape (2005 – 2006 m.) analizuojama pedagoginė - psichologinė, filosofinė literatūra, interneto duomenų bazės. Literatūros studijos ir analizė leis tiksliau suformuluoti tyrimo problematiką, tikslus ir uždavinius.

Antrajame etape (2007 m.) atliktos anketinės apklausos ir gautų duomenų analizė.

Darbo naujumas / reikšmingumas. Darbo naujumą ir reikšmingumą lemia esamos situacijos analizė. Jame nagrinėjama nepakankamai tyrinėta Lietuvoje sritis – gabių vaikų atpažinimas ir ugdymas priešmokykliniame amžiuje.

Peržvelgus literatūrą, pasetbėta, kad nepakankamai yra konkrečių tyrimo metodų, rezultatų, pagal kuriuos galėtume tiksliai atskirti gabius nuo vidutinius gabumus turinčių ugdytinių. Todėl darbe pasirinkta tema ir nauja, ir aktuali. Darbe nagrinėtos gabių vaikų atpažinimo ir ugdymo problemos. Kelti klausimai, ar įmanoma tiksliai identifikuoti gabius. Atskleistas pedagogų bei tėvų požiūris į gabių vaikų atpažinimą ir ugdymą. Iškeltos hipotezės pasitvirtino. Gauti tyrimo rezultatai padės įvertinti situaciją šiuo aspektu.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro įvadas, keturi skyriai (teorinė analizė, empirinis tyrimas), išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, 3 priedai, 3 lentelės ir 18 paveikslų.

1. GABIŲ VAIKŲ UGDYMO PEDAGOGINIAI – PSICHOLOGINIAI ASPEKTAI

Gabių vaikų ugdymo problemas sprendžia įvairių sričių specialistai: edukologai, psichologai, medikai, bei skirtingo masto (šalies, tarptautinės) organizacijos. Vaiko gabumas suprantamas kaip jo pasiekimų lygmuo, kurį lemia daug veiksnių. Gabumo sąvoka yra gana sudėtinga. Kartais gabumu laikomas platus bendrasis intelektas, kartais – atskiri veiksniai ar specifiniai gebėjimai. Dažnai intelektas ir gebėjimas spręsti problemas priešpriešinamas kūrybiškumui ir fantazijai.

Šio skyriaus tikslas: aptarti gabaus vaiko sampratą. Apžvelgti gabiųjų vaikų problemas, ugdymo ypatumus.

1.1. Gabaus vaiko samprata

Psichologijos žodyne (1993) gabumai apibūdinami kaip individualios psichologinės žmogaus savybės, lemiančios vienokios ar kitokios veiklos sėkmę. Individo gabumai atsiskleidžia mokantis veiklos ir nustatomi pagal tai, kaip greitai ir tvirtai individas, palyginti su kitais tose pačiose sąlygose esančiais žmonėmis, išmoksta ją atlikti. Gabumai glaudžiai susiję su asmenybės kryptingumu, pastoviais polinkiais į vienokią veiklą. Tų pačių kurios nors veiklos rezultatų galima pasiekti įvairių gabumų pagrindu, be to tas pats gabumas gali būti įvairių rūšių veiklos sėkmingumo sąlyga. Todėl kurio nors gabumo stoką galima kompensuoti kitu gabumu. „Gabumai – Dievo dovana ar išmintingo ugdymo rezultatas? Gamtos stebuklas ar tėvų bei mokytojų kantrybės, dėmesio vaisius?“ (Fremon, 1997, cit.pagal Petrulytė, 2001, p.7-8). Ar gabumai paveldimi, genetiškai nulemti, ar jie aplinkos, ugdymo dovana? Manoma, jog daug lemia paveldėjimas ir sąlygos, kuriomis auga, formuojasi asmenybė. Vis dar nenustatyta, kurios konkrečios savybės paveldimos, o kurios išugdomos. Žinoma, asmenybė paveldi tik gebėjimų užuomazgas, bet pačios savaime tos užuomazgos nieko neduoda. Reikia jas ugdyti, formuoti. Ankstyvojoje vaikystėje dauguma vaikų yra labai smalsūs, nuolat klausinėja: „O kaip tai padaryti?“, „Kodėl taip veikia?“, „O kas atsitiktų, jei sąlygos pasikeis?“. Jiems būtinai reikia aktyviai tyrinėti juos supantį pasaulį. Gabus vaikas paprastai nemėgsta, kai jam trukdoma tai daryti. Be to, jau ankstyvoje vaikystėje sugeba suprasti priežastinius ryšius ir daryti atitinkamas išvadas. Įdomu, kad darželinukams retai kada nesiseka. Kodėl? Todėl, kad darželių auklėtojai laiko savo auklėtinius potencialiais astronautais, rašytojais, šokėjais, tėvais, mokslininkais ir t.t., jų grupėse dažniausiai pilna muzikos, judėjimo, meno, čia nuolat pasakojama, bendraujama, vaidinama. Ar dažnai mes, pedagogai, gilinamės į kiekvieną vaiką kaip į individą, kaip į gabią asmenybę. Jei elgsimės su vaikais kaip su gabiais, padarysime nuostabiausių atradimų apie jų

kūrybingumo išteklius ir galimybes, lankstumą, socialinius sugebėjimus (Kramer,2000, p.48-49). Mūsų darbas yra parinkti jiems tinkamus būdus gabumams atskleisti ir sukurti aplinkybes, kuriomis būtina pačių ugdytinių atsakomybė. Todėl, norėdami parinkti tinkamą ugdymo programą turime atsižvelgti ir į tai, kokiais protiniais gabumais pasižymi vaikas. Kokius jam įdomu kurti alternatyvius modelius ir sistemas.

Pasak Narkevičienės (1998) - pirmąją žmonių, laikomų genijais, analizę pateikė Galtonas 1869 m., vėliau domėtis gabumais skatino intelekto matavimo pažanga. Kertinį akmenį šioje srityje padėjo L.M. Termanas(1925), Stanfordo psichologas, pirmasis kartu su Maud Merril pradėjo tyrinėti nepaprastai gabių asmenybių biografijas. Jie pertvarkė Binet ir Simono testą į Stanfordo ir Binet intelekto skalę. Termanas atliko apie penkiolikos šimtų gabių mokinių longitudinį tyrimą. 1925-1958m. jis paskelbė penkis toms tyrimų medžiagos. Tie tyrimai padėjo paneigti daug neteisingų sampratų apie gabius žmones. Gabieji žmonės, kaip tam tikra grupė, kūno sudėjimu ir sveikatos būkle, populiarumu ir socialiniu pripažinimu, emocine sveikata ir nesutrikusiu elgesiu, intelektualiais sugebėjimais ir kūrybiškumu pranoksta vidurkį. Jis rėmėsi įrodymais patvirtinta nuomone, kad vaikystėje pasiektas intelektualumo koeficientas(IQ) per gyvenimą nesikeičia. Jo ištisus gyvenimo metus rinkti duomenys nenuginčijamai byloja, kad vien tik intelekto neužtenka. Jo tyrinėti žmonės, kurie buvo nemažai pasiekę, pasirodė esą ne tik aukšto intelekto, bet ir gebantys prasimušti, labiau motyvuoti, be to, šių gabiųjų gyvenimo istorijos parodė, kad jų socialinė aplinka buvo teigiama bei skatinama (Narkevičienė,1998, p.14).

Sternbergas ir Zhangas (1995) (cit. pgl. Daniel P. Hallahan, James M. Kauffman, 2003) pasiūlė 5 kriterijus, pagal kuriuos būtų galima atpažinti ar žmogus yra gabus:

- *Pranašumas*, t.y. žmogus vienoje ar keliuose specifinėse veiklos srityse turi būti pranašesnis už savo grupės bendraamžius;
- *Retai pasitaikantys gabumai* – būdingi tik nedaugeliui grupės bendraamžių;
- *Aiškiniai pastebimi gebėjimai* – žmogus turi parodyti išskirtinius ir retus gebėjimus, kuriuos patvirtina validūs įvertinimai;
- *Produktyvumas* – žmogaus veikla turi duoti tam tikrų rezultatų arba joje turi slypėti galimybė sukurti konkretų produktą;
- *Vertė* – žmogaus atliekamą veiklą aukštai vertina visuomenė

Gučas (1990) teigia, kad gabesni vaikai iš kitų išsiskiria tokiais veiklos požymiais:

- Lengviau ir greičiau už kitus supranta tėvų ir mokytojų aiškinimą, gali geriau mokytis, ypač lengvai išmoksta savo mėgstamą dalyką;

- Be didelės pagalbos iš dalies susidaro kuriai nors pažinimo ir kūrybos sričiai reikalingų įgūdžių, įveikdami įvairias kliūtis;
- Anksti susidomi kokiais nors mechanizmais, reiškiniais, daiktais, viena kuria nors kūrybos sritimi, nors sėkmingai gali reikštis ir kai kuriose kitose; domisi pamėgtais dalykais ar reiškiniais net prieš tėvų ar mokytojų valią;
- Originalumas yra dar vienas gabių vaikų veiklos bruožas. Šį bruožą jau galime pastebėti ikimokykliniame amžiuje, o juo labiau priešmokyklinio amžiaus vaikų kūryboje;
- Vykdydamas savo sumanymus, nevengia rizikos, nepasiduoda grupės spaudimui, neprisitaikėlis. Dėl to kyla nesutarimų su draugais, nesuprantančiais jo originalumo, nepritariančiais jo sumanymams;
- Polinkis į darbą, darbštumas ir darbingumas, kuriuo pasireiškia vaiko proto aktyvumas ir produktyvumas, taip pat yra gabumo požymis (Gučas,1990, p.151-160)

Anot Černiaus(2006), Garkauskaitės – Karkockienės(2003), Narkevičienės(2000), šie vaikai pasižymi dar ir specialiais akademiniais gebėjimais: sutelktai domisi kai kuriomis mokslo sritimis; greitai įsisavina jį dominančios srities žinias; vienus mokomuosius dalykus mėgsta labiau nei kitus; savarankiškai daugiau laiko skiria užduotims, kai jos susiję su jį dominančiais dalykais; įgytas žinias moka taikyti praktiškai; kai nori praplėsti savo žinias tam tikroje srityje, prašo pagalbos iš vyresnių.

Įvairios gabumų formos. Yra remiamasi keliomis gabumų formomis. F.J.Monks, I.H.Ypenburg (2003) manymu, nepaprasti gabumai gali pasireikšti keturiuose skirtingose srityse:

1. protinių gebėjimų, intelektinių laimėjimų srityje;
2. kūrybingumo ir produktyvumo srityje;
3. meno srityje, vaizduojamuosiuose ir muzikiniuose menuose;
4. socialinėje srityje, — turima galvoje gebėjimas kokybiškai vadovauti.

Nors visos sritys yra skirtingos, tačiau dažnai jos visos pasireiškia kartu viename asmenyje arba kuri nors sritis yra ryškesnė. Egzistuoja nepaprastų gabumų pavienės ir mišrios formos.

Kūrybiškumas — dažnai laikomas svarbia nuoroda į galimus nepaprastus gabumus. Kalbama apie labai sudėtingą sąvoką, kurios neįmanoma paprastai aprašyti. Nėra bendrai galiojančių ir priimtų kūrybingumo apibrėžimų, be to, visiškai neaišku, ką ankstyvoje vaikystėje laikyti nuorodomis į vėliau galintį pasireikšti kūrybingumą. Pavyzdžiui, kažkas gali labai kūrybingai ir originaliai mąstyti ir spręsti, bet nemokėti rašyti. Be to, kažkas gali nepaprastai kūrybiškai reikštis vienoje ar keliose srityse tam tikrą gyvenimo tarpinį, bet ne nuolatos ir ne nepertraukiamai.

Kūrybingumas užima svarbia vietą. Kaip ir nepaprasti gabumai, kūrybingumas turi būti vertinamas atsižvelgiant į tam tikrą laimėjimų sritį. Žmogus nebūna tik kūrybingas arba tik nepaprastai gabus. Visada šios jo savybės pasireiškia tam tikroje srityje. Dažniausiai kūrybingi žmonės būna nepaprastai gabūs. Atvirkščiai šis dėsnis negalioja: ne visi nepaprastai gabūs žmonės yra ir kūrybingi.

Nepaprasti meniniai gabumai — visų pirma pasireiškia vaizduojamuosiuose menuose ir muzikoje. Šios srities gabumų ugdymas labai priklauso nuo stimuliuojančios ir skatinančios aplinkos. Norint tinkamiausiai išugdyti meninius polinkius dažnai reikia be galo daug dirbti ir lavintis, todėl tokiems vaikams neretai trūksta reikiamos socialinės aplinkos.

Vaikų gebėjimas vadovauti — dažnai pastebimas gana anksti. Netgi mažamečio vaiko, kuris toks mielas ir draugingas, elgesyje galima atpažinti aspektus, reikalingus vadovaujančiam asmeniui. Populiarumas taip pat yra svarbus veiksnys (Franz J.Monks, Irene H.Ypenburg,2003,p.21-23).

V.J.Černius (1992) pateikia tokias gabumų charakteristikas:

Moksliniai gabumai: sugeba aiškiai reikšti mintis žodžiu ir raštu; mokinys dvejais, trejais metais pralenkia savo bendraklasius apsiskaitymu ir matematiniais sugebėjimais; turi gerą akies ir raumenų koordinaciją; praleidžia ilgas valandas prie to, kas jį domina (daiktai, augalai, gyvuliai, chemija); nenusimena, jei jo eksperimentai nepasiseka; domisi įvykių priežastingumu; daug laiko praleidžia prie savo projektų, mokydamasis kalbas, konstruodamas radiją, rinkdamas savo kolekcijas; skaito mokslinę literatūrą ir apie ją su susidomėjimu kalba. Gali duoti daug informacijos jį dominančiais klausimais, nors nėra visad užtenkamai kantrus, kad atsakytų į mažiau nusimanančių klausimus. Jis visų pirma yra žingeidus, vis siekia ką nors nauja sužinoti. Tokiam mokiniui reikia sudaryti, kiek įmanoma, galimybes eksperimentuoti, vykdyti projektus, naudotis biblioteka.

Organizaciniai sugebėjimai: mėgstamas ir gerbiamas savo bendraklasių; pajėgia kitus įtraukti į bendrą veiklą ir siekti užbrėžtų tikslų; pajėgia vadovauti grupei; įvertina bendraklasių sugebėjimus ir randa jiems vietą bendrame darbe; pajėgia suprasti, kas negerai daroma, ir parodyti, kaip kas galima padaryti geriau; kiti klausia jo nuomonės ką nors pradedant ar darant sprendimą; jaučia, ko nori kiti, ir padeda jiems tai pasiekti; vadovauja įvairiems žaidimams ar užsiėmimams.

Visuomenei labai reikalingi geri vadovai. Demokratinei visuomenei reikalingi tokie vadovai, kurie būtų jautrūs individo ir grupės reikalams, rūpintūsi žmogumi, gerbtų daugumos nuomonę.

Meniniai gabumai: piešia įvairius dalykus (ne tik žmones, arklius ar lėktuvus); planuoja savo piešinius, išlaiko proporcijas; vertina meną; savo darbuose rodo daug originalumo; bando naujus piešimo, tapybos būdus ir medžiagas; laisvalaikį praleidžia piešdamas, tapydamas ar lipdydamas; naudoja piešinius, tapybą, lipdymą savo jausmams išreikšti; domisi kitų žmonių meno kūriniais.

Literatūriniai gabumai: sugeba sukurti įdomų pasakojimą, kuris skaitytoją palaipsniui veda į aukščiausią įtampos tašką ir turi įdomią pabaigą; net ir senoms idėjoms duoda naują, įdomų turinį; pasakodamas naudoja tik būtinas detales, kurios palaiko klausytojo dėmesį; pasakojimai pasižymi darnumu, įtampa ir detalėmis, kurios atkreipia dėmesį ir išreiškia situacijos supratimą; pasakojimų herojai yra tikroviški, jų jausmų išreiškimas gyvenimiškas, sudominąs skaitytoją.

Vaidybiniai gabumai: lengvai įsijaučia į kito žmogaus, gyvulio, daikto rolę; domisi vaidinimais; įvairiomis balso intonacijos bei laikysena sugeba pavaizduoti situaciją, išreikšti jausmus; pajėgia išreikšti vaidinime konfliktą; pasakodamas veda prie aukščiausios įtampos taško ir tinkamu laiku pabaigia pasakojimą; sugeba imituoti kitus (žmones, gyvulius); su dideliu malonumu vaidina arba kuria vaidinimus.

Muzikiniai gabumai: geriau negu kiti išlaiko ritmą ir melodiją; gerai dainuoja; domisi muzika, klausosi kitų įdainavimų, muzikos veikalų; su malonumu dainuoja su kitais; muzikos pagalba išreiškia savo jausmus ir išgyvenimus; sukuria naujas melodijas.

Mechaniniai gabumai: gabiai dirba su įrankiais; pataiso įvairius mechaninius žaislus, prietaisus; mėgsta braižyti, škiuoti prietaisus; varto arba skaito techninius žurnalus bei knygas.

Sportiniai gabumai: energingas, kad būtų patenkintas, jis turi daug laiko praleisti mankštindamasis; jam teikia daug malonumo dalyvavimas įvairiose varžybiniuose žaidimuose; žaidimuose pralenkia kitus; patinka sportuoti, žaisti lauke, keliauti, stovyklauti; praleidžia daug laiko treniruodamasis (mesdamas į krepšį, bėgiodamas, žaisdamas).

Gyvenime labai svarbus pasitikėjimas savimi. Vaikai, kuriems sekasi žaidimuose, sporte, tvirtai pasitiki savimi ir yra psichologiškai stiprūs. Pasisekimas varžybose ir kliūčių nugalėjimas sporto aikštėje teikia jiems psichologinės stiprybės nugalėti kliūtis ir kitose gyvenimo srityse. Kadangi jie turi labai daug energijos, jiems būtina per pertraukas turėti užtenkamai laiko šią energiją fiziškai išlieti, vien akademinio darbo jiems neužtenka (Černius,1992,p. 12-17).

Gabūs vaikai visur stengiasi rasti ryšį tarp priežasties – pasekmės ir sugeba greitai suvokti problemos atsiradimo sąlygas. Sugebėjimas kritiškai mąstyti, leidžia šiems vaikams spręsti problemą iš esmės. Jie yra skeptiški, savikritiški ir pastoviai vertinantys. Jų sugebėjimas įdėmiai stebėti, padeda tokiems vaikams pamatyti pagrindines ypatybes, panašumus ir skirtumus tam tikroje situacijoje. Todėl jie suvokia greičiau tai, kas yra svarbiausia, tiksliau domisi tuo kas yra neįprasta (Lipnicka,2000).

Lewis (1998) (cit.pgl.Garkauskaitė–Karkockienė,2002,p.15) mano, kad gabūs ikimokyklinukai aukščiau save vertina, trokšta pasiekti aukštesnius rezultatus ir jaučia didesnę baimę. Perfekcionizmo siekimą jiems duoda tėvai. Šie vaikai turi daugiau energijos, entuziazmo ir smalsumo, negu jų bendraamžiai.

Dažnai į gabų vaiką atkreipia dėmesį aplinkiniai, nes jie vartoja daug žodžių, sugeba juos jungti į sudėtingas sintaksines konstrukcijas, kelti klausimus. Mažas „vunderkinas“ su malonumu skaito enciklopedijas ir žodynus, sugalvoja savo žodžius, kurie turi reikšti įsivaizduojamus įvykius ar atskiras mintis. Toks vaikas mėgsta žaisti žaidimus, kur reikia aktyviai protauti. Puiki atmintis, kurios pagrindą sudaro ankstyva kalba, sugebėjimas klasifikuoti ir kategorizuoti, padeda tokiam vaikui sukaupti didelį kiekį informacijos ir intensyviai ją naudoti. Tokie vaikai ilgainiui atmintyje lengvai skiria vertingą ir nevertingą informaciją, dėmesio laukas jų yra platesnis, todėl jie nesiblaško. Jie stengiasi išiminti informaciją prasmingai, tuomet vaiko sąmonėje mokymosi medžiaga pertvarkoma pagal tikslą ir įjungiamą į jau turimų žinių sistemą. Jų tą valingą išiminimą, galima apibūdinti kaip mokėjimą susisteminti žinias. Gabūs vaikai turi puikias išiminimo ir atkūrimo strategijas, o tai labai padeda aktyviai ieškoti informacijos atmintyje (Lipnicka, 2000).

Talentingas vaikas lengvai susitvarko su pažintiniu neapibrėžtumu. Sunkumai nepriverčia jo pasitraukti. Jis su malonumu imasi ilgalaikių ir sudėtingų uždavinių. Tokį vaiką nuo kitų skiria ir tai, kaip jis sugeba koncentruoti dėmesį į ką nors, atkakliai siekdamas tikslo. Jam svarbu užbaigti kokį nors „projektą“ smėlio dėžėje, negu eiti pietauti. Sunkumai jų nestabdo – priešingai, jie su malonumu imasi sudėtingų, daug laiko reikalaujančių uždavinių ir negali pakęsti, kai jiems iš anksto pasakomas teisingas atsakymas.

Gabaus vaiko pažintinė raida aplenkia bendraamžių raidą. Jis plačiau suvokia, jo puiki atmintis, didžiulė žodžių atsarga, jis anksti pradeda skirti priežastis ir padarinius, klasifikuoti, jis gabesnis matematikai, sugeba ilgai koncentruoti dėmesį, įsigilina į sprendžiamą problemą (Žukauskienė, 1996).

Intelektinėje srityje vaikas paprastai išsiskiria mąstymo aštrumu, pastabumu, atmintimi, dideliu smalsumu, dažnai visa galva pasineria į jam patikusią veiklą, noriai ir lengvai mokosi, sugeba sklandžiai reikšti savo mintis, žinias sugeba pritaikyti praktikoje, žino, tiek daug, kad jo bendraamžiai net neįtaria, išsiskiria sugebėjimu spręsti uždavinius (Bižys, 1992).

Nepaprasti gabumai, tiksliau – neeiliniai protiniai gebėjimai, čia vartojama prasme apima dažniausiai tris asmenybės ypatumus: nepaprastus protinius gebėjimus, kūrybingumą ir motyvaciją. Šie trys veiksniai siejasi tarpusavyje.

Nepaprastieji dideli protiniai gebėjimai reiškia, kad intelektas matuojamas intelekto arba gebėjimo testais, pranoksta vidurkį. Jie dažniausiai išreiškiami per intelekto koeficientą (IQ).

Motyvacija reiškia, kad kažkas, turįs valią ir įgyvendinimo gebėjimą, tam tikrą uždavimą arba pradėtą darbą gali atlikti iki galo. Taip pat motyvacija reiškia, kad tam tikra uždavinių mus traukia, kad kažkas joje mums patinka. Ji reiškia, kad galima užsibrėžti tikslus, kurti planus, kad galima susitaikyti su rizikos ir netikrumo veiksniais.

Kūrybingumas reiškia, kad esama gebėjimo, originaliai ir išradingai galinčio surasti problemos sprendimą. Čia daugiausia reiškiasi savarankiškas ir produktyvus mąstymas (Daniel P. Hallahan, James M. Kauffman, 2003).

Daugybė gabumo nustatymo problemų susijusios su amžiaus tarpsniu. Kuo jaunesnis vaikas, tuo sunkiau tiksliai nustatyti specifinės srities ypatingus gabumus, todėl dažnai patariama diagnozuoti bendrąjį kognityvinį gabumą. Esminiu kriterijumi, apibūdinančiu gabų vaiką, išliko intelekto lygis. Jis matuojamas intelekto (IQ) testais, kuriuos sprendžiant reikia žodinio, loginio mąstymo, vaizduotės, atminties, dėmesio ir kitų pažinimo procesų aktyvumo.

Kaip teigia Gintilienė(2000) - kadangi nėra pakankamai metodikų identifikuoti gabius vaikus galima bandyti atpažinti gabųjų intelektualinius gebėjimus pagal išoriškai matomus dalykus(Gintilienė,2000, p.7). Galime atpažinti gabius vaikus stebėdami juos įvairiose situacijose: dirbant, žaidžiant, bendraujant su bendraamžiais ar suaugusiais (Lipnicka,2000).

Matavimų testais duomenys turėtų būti gretinami ir lyginami su testuojamų vaikų savybių stebėjimų duomenimis, gautais natūraliomis mokymosi ir darbo sąlygomis. Tai padidina testais tirtų savybių matavimų patikimumą (Jacikevičius,1994).

Intelekto testai atspindi žmogaus patirtį ir aplinką. Kadangi žmonių patirtis ir socialinė padėtis yra skirtingos, testo rezultatai atspindi ir tą nevienodumą. Intelekto testai reikalingi tik tais atvejais, kai yra naudojami, kaip dalis diagnozavimo proceso, norint nustatyti, ar reikia specialaus mokymo, kai jie yra derinami su kitomis informacijos rūšimis. Intelektų įvairovės teorija įgalina padaryti išvadą – ugdymo įstaigos turėtų išplėsti intelekto sampratą ir, kiek įmanoma, geriau plėtoti ugdytinių potencialias galimybes (N.L.Gage, D.C.Berliner, 1994).

Labiausiai paplitę gabių vaikų atpažinimo metodai yra šie: IQ nustatymas, standartizuotų žinių testų rezultatai, mokytojų nuomonė, tėvų nuomonė, bendraamžių nuomonė, pačių pretendentų nuomonė. Tačiau tokiais atvejais kyla problemos, nes gabumams atpažinti taikomi šališki ir nepatikimi kriterijai (pvz., per daug pasikliaujama IQ ir žinių testais), todėl kuriamos diskriminuojančios programos (Daniel P. Hallahan, James M Kauffman,2003).

Kiekvienas gabumas yra savotiškai pavojingas. Jį reikia išreikšti. Jeigu jis blokuojamas, atsisuka prieš patį vaiką. Kas iš tikrųjų yra gabumai, įmanoma tiksliai sužinoti, kai jie bus tiksliai atskirti nuo laimėjimų. Laimėjimai – tai aukštos motyvacijos siektų rezultatų pasekmė. Labai gabus vaikas gali daug pasiekti arba, kaip rodo gabųjų gyvenimo istorijos, netgi būti išmestas iš mokyklos. Taip yra todėl, kad gabųjų vaikų mokymosi poreikiai skiriasi nuo vidutinio vaiko, tad pedagogo pareiga padėti juos atpažinti. (Daniel P. Hallahan, James M Kauffman,2003).

Vienas pagrindinių ugdymo įstaigos uždavinių yra ieškoti vaiko talentų bei sugebėjimų, nes daugelis jų nėra tokie, kad patys pasirodytų. Jiems reikia suteikti daug progų, kad talentas pabustų ir pradėtų plėtotis. Neturėdami galimybių pasireikšti, talentai savaime snaudžia. Taip gali tęstis ilgus metus, o vėliau pabudę ar pažadinti talentai jau nebus kaip reikiant išvystyti, ir jų plėtotė jau nepasieks labai aukšto lygio. Paaiškėjus vaiko sugebėjimams, labai svarbu, kad padidėtų jo darbštumas, nes talentai savaime neišsivysto (Pikūnas – Palujanskienė, 2000).

Nuodugnai išanalizavus gabių vaikų individualias pažintines galimybes, aptarus gabumų formas ir jų atpažinimo būdus prieiname išvados, kad pedagogai turėtų atkreipti dėmesį į tokius vaikus. Šiems vaikams reikalinga speciali aplinka, dėmesys, užduotys, idant jų gabumai būtų kiek galima geriau išvystyti. Ugdytojas privalo gerai apgalvoti, suplanuoti taip, kad vaikai galėtų dirbti pagal savo lygį, puoselėti savo gabumus, kad būtų išlaikyta darbo rimitis ir nuolatinis dėmesys. Svarbu, kad tai, kas yra daroma, skatintų individualią iniciatyvą, originalumą, kūrybingumą, nes imlus protas, nuolat gaunantis per lengvas užduotis, greit atpranta intensyviai dirbti. Sekančiame poskyryje aptarsime problemas su kuriomis susiduria gabieji.

1.2. Gabiųjų problemos

Vaikams ugdymo institucijoje dažniausiai kyla elgesio problemų. Gabūs vaikai, kaip ir kiti kuo nors išsiskiriantys asmenys, aplinkinių ne visada vertinami teigiamai. Jie turi specifinių problemų, kylančių būtent dėl jų gabumų. Šio poskyrio tikslas: aptarti gabiųjų vaikų problemas.

Kaip teigia Franz J. Monks, Irene H Ypenburg (2003), gabūs vaikai yra labiau pasitikintys savimi, susitvardantys, nors ypač gabūs dažnai atsiskiria nuo kitų, izoliuojasi ir susiduria su socialinėmis problemomis. Nesuvokdamas, kodėl skiriasi nuo kitų, vaikas suglumsta ir ima nepasitikėti savimi. Jeigu mokytojai nepastebi ir nepažįsta vaiko gabumų, pastarasis numoja ranka į savo gebėjimus, tampa netgi atsilikėliu, praranda pasitikėjimą savimi. Visuomenė turi būti pakankamai išprususi, kad suprastų gabaus vaiko potencialiųjų galių realizavimo naudą ne tik jam pačiam, bet ir tautai, valstybei, žmonijai. Antraip gabioji mažuma, kaip bet kuri kita mažuma, mokykloje ir už jos sienų gali būti vertinama kaip kelianti grėsmę daugumos interesams, arba tiesiog ignoruojama (Franz J. Monks, Irene H Ypenburg, 2003, p.11).

D. Garkauskaitė – Karkockienė (1998), remdamasi JAV psichologų C.A. Takacs ir M.B. Karnes nuomonėmis, išskiria tokias problemas su kuriomis susiduria gabūs vaikai:

- *Elgesio problemos.*

Mokytojų ir vaikų nepasitenkinimą gali sukelti gabių vaikų sugebėjimas greičiau negu kiti vaikai atsakyti į mokytojo klausimą, noras pertraukti pašnekovą, nesugebėjimas vesti dialogą (dėl

nekantrumo išklaudyti kitus). Manoma, kad gabūs vaikai ypač nori būti teisūs ir teisingi, o suklydę labai kenčia ir jaudinasi. Todėl jiems gali atrodyti, kad ir kiti žmonės bijo suklysti, nori sužinoti tiesą. Tad vos pajutę, kad kiti klysta, skuba išgelbėti juos nuo klaidos negalvodami, kad pataisytajam gali būti nemaloniau išgirsti viešą pastabą, negu suklysti.

- *Poreikis būti pripažintam.*

Šis poreikis būdingas visiems žmonėms, tačiau gabūs vaikai, turėdami greitą orientaciją, iš karto pagavę pasakojimo esmę ir pabaigą, patys skuba papasakoti panašius išgyvenimus, dažnai dar gyviau ir įdomiau. Tai irgi gali sukelti nepasitenkinimą ir antipatiją.

- *Gabūs vaikai dažnai būna kandūs, mėgsta pasišaipyti iš kitų.*
- *Neigiama klasės draugų nuostata.*

Klasės draugai į „žiniuką“, „proto bokštą“ reaguoja neigiamai, nes jiems atrodo, kad gabuolis būtinai nori išsiskirti iš visų. Dažniausiai šis noras yra tik gynybinė reakcija ir todėl būtina ieškoti gilesnės priežasties. Paprastai vaikas jaučia nuolatinę širdgėlą ar kančią, jį nuolatos kažkas skaudina. Beje, šmaikščiai ar kandžiai atsikirsti dažniausiai pavyksta dėl dviejų priežasčių: a) vaikų vaizduotė ir žodynas labai turtingi; b) sugebėjimas išvelgti pažeidžiamiausias pašnekovo vietas taip pat neeilinis. Todėl pajudinus šį vaiką reakcija gali būti baisi ir labai skausminga.

- *Nepakantumas autokratiniam vadovavimo stiliui.*

Toks bendravimas ugdo pasyvų vaikų paklusnumą, priklausomybę ir konformizmą, o ilgainiui sukelia ir pasyvų priešinimąsi, kai klausoma komandos, bet viskas daroma vangiai ir lėtai. Vaikas atvirai nesipriešina, bet „tempia gumą“ ir teisinasi: „Betgi aš dar nebaigiau“ ir pan. Išklaudyti vaiko argumentus visuomet būtina.

- *Aš vaizdas ir savęs vertinimas.*

Dažniausiai mes save vertiname taip, kaip buvome girdėję apie save iš mus supančių, reikšmingų mums žmonių (Garkauskaitė – Karkockienė, 1998, p.9-10).

Garkauskaitė – Karkockienė(2003), remdamasi psichosocialinės raidos teorijos autoriaus E. Erikson, kuris išskyrė psichosocialinės raidos fazes, nuomone pažymi, kad jau nuo pat pirmųjų gyvenimo metų ugdomas pasitikėjimas savo jėgomis, kaltės arba iniciatyvumo jausmas.

Ugdymo įstaigose pagal sukuriamas vaiko gabumams atsiskleisti sąlygas, jis gali „patekti“ į keturis, skirtingus lygius:

1. „*Išlikimo*“ — vaikas tik fiziškai dalyvauja ugdymo institucijos gyvenime, kovodamas už savojo Aš išlaikymą priešiškoje jam aplinkoje, išėikvodamas tam labai daug energijos.
2. *Gynybos* — vaikas gali išlikti savimi, susirasdamas saugią erdvę, tačiau daug energijos išėikvoja savo pozicijoms išlaikyti ir grėsmei išvengti.

3. *Pasitikėjimo* — vaikas randa kompromisą, įveikdamas kitų žmonių antipatijas ir nedraugiškumą, didžiausią savo energijos dalį skirdamas savęs įtvirtinimui, mokymuisi, lavinimuisi ir tik nedidelę - prisitaikymui.

4. *Išsiskleidimo* — tai turėtų būti galutinis tikslas ir sąlyga gabųjų talentams puoselėti. Sudarius tokias psichologines sąlygas talentams išsiskleisti, vaikas visą savo energiją gali skirti kūrybai ir produktyviai veiklai (Garkauskaitė – Karkockienė, 2003).

Itin didelę reikšmę gabumų plėtotei turi pati artimiausia aplinka, kurioje ugdomi gabūs vaikai: ugdymo proceso dalyvių, pedagogų ir kitų moksleivių, nuostatos gabųjų atžvilgiu, ugdymo institucijos socialinis – psichologinis klimatas. Gabūs vaikai gana dažnai turi socialinės adaptacijos problemų. Visų pirma, savo bendraamžius intelektine branda toli pralenkę vaikai netenka referentinės grupės, su kuria galėtų identifikuotis, o paauglystės laikotarpiu identifikacija su grupe yra vienas iš svarbiausių poreikių. Gabiam vaikui gali kilti sudėtinga pasirinkimo problema: ar rinktis bendraamžių grupės palaikymą, ar didelius mokslinius laimėjimus. Antra, gabiesiems vaikams tenka išgyventi stresą dėl nepalankaus bendraamžių požiūrio į tai, kad jiems rodoma daugiau dėmesio, sudaromos kitokios sąlygos negu visiems kitiems. Dažnai tokiu atveju grupėje susiformuoja nepalankus socialinis – psichologinis klimatas: kyla negeranoriška konkurencija, nenorima pripažinti akivaizdžių kito privalumų ir pranašumų, daromas spaudimas laikytis įprastų normų ir „neperžengti ribų“. Gabūs vaikai ne visada jaučia ir pedagogų geranoriškumą, palaikymą. Priežastys įvairios: tai mokiniai, pastebintys menkiausius netikslumus, užduodantys „nepatogius“ klausimus, kartais žinantys ir suprantantys daugiau už patį pedagogą. Šie vaikai dažnai būna ir kandūs, mėgsta pasišaipyti, nepakenčia autokratiško vadovavimo, yra linkę „ieškoti teisybės“. Suaugusieji pernelyg dažnai mėgina gabiesiems „parodyti jų vietą“ – nepelnytai kritikuoja, neva siekdami apsaugoti juos nuo galimo išpuikimo. Tai gali sukelti gabųjų moksleivių savivertės krizių (prieiga per internetą: <http://www.psichologijatau.lt> Gabūs vaikai-turtas ar našta?/archive/user/story.php?id=112[žiūrėta 2006 01 22]).

Pasak Monkevičienės (2003), gabieji vaikai susiduria su dar vienu sunkumu: dažnai dalyvaudami įvairiose varžybose, konkursuose, olimpiadose, jie visada patenka į varžymosi situacijas. Be to labai svarbu pateisinti mokytojų viltis, tėvų lūkesčius. Net ir kasdien mokykloje jie turi galvoti apie tai, kad iš jų tikimasi daugiau negu iš kitų. Spaudimas laimėti, pasirodyti geriausiai didina įtampą kelia stresą.

Viena iš problemų – *nežinojimas, kad esi gabus*. Nors gabūs vaikai supranta esantys gabūs, bet jie nesuvokia kaip intelektas veikia jų emocinę ir socialinę asmenybės pusę. Jie *dažnai nepaklūsta autoritetams, jaučia meilės, pripažinimo stoką* – pasirodo, kad gabieji vaikai labai džiaugiasi, kai juos pastebi, garsiai tai pripažįsta ir myli tėvai, pedagogai, kaimynai.

Kita problema – *išmoktas neišmokimas*, kai vaikas sėdi laukdamas, kol kiti išmoks tai, ką jis jau senai moka, bet vėliau, kai jis susidurs su nežinomais dalykais mokykloje nebemokės sunkiai dirbti, paskirstyti laiko. Vaiką nuo pat mažens reikia pratinti prie sunkesnio darbo (Monkevičienė, 2003, p.7).

Nėra vienareikšmio gabumų apibrėžimo. Dažniausiai nurodomi aukštesni už vidutinius sugebėjimai įvairiose srityse. Juos lemia įvairūs veiksniai – įgymiai, šeima, mokykla, visuomenės požiūriu į gabius žmones. Gabumų sąvoka apima kūrybinius sugebėjimus, todėl kūrybiškumas laikomas viena iš gabių žmonių savybių. Gabumai ir talentingumas – tai ne tik aukštas intelektas, bet ir sugebėjimas spręsti problemas bei kūrybiškumas. Sugebėjimai pasireiškia įvairiose srityse: mene, sporte, bendravime ir pan. svarbi ir kognityvinė sritis, motyvacija, pasitikėjimas savimi, atsakomybė, todėl ugdant sugebėjimus svarbus individualus požiūris. Pastaraisiais metais intensyviai tyrinėjami ir psichosocialiniai sugebėjimai.

Taigi kūrybiškumas ir intelektas nebūtinai eina kartu. Į kiekviena vaiką reikia žvelgti individualiai ir padėti jam tapti kūrybiškam tose srityse, kuriomis jis labiausiai domisi. Gabūs vaikai gali būti aukšto intelekto ir kūrybiškumo, o gali pasižymėti tik vienu iš jų. Įvairūs motyvacijos komponentai turi teigiamos įtakos gabumams atsiskleisti.

Apibendrinant galima teigti, kad gabiems vaikams vaikystėje labiausiai trūksta: gabumų patvirtinimo, meilės, talentingų pedagogų, supratingų vienmečių, paremiančių draugų. Svarbiausia – trūksta gabumų pripažinimo ir meilės.

1.3. Gabiųjų vaikų ugdymas

Šiuolaikinėje visuomenėje ypač aštri gabių vaikų ugdymo problema. Iki šiol pedagogai nėra parengti arba neturi papildomo išsilavinimo, kaip ugdymo proceso metu elgtis su nepaprastai gabiais vaikais. Dėl šio neišmanymo kyla daug nereikalingų problemų. Iš šių vaikų negalima reikalauti, kad jie prisitaikytų prie vidurkio normos savo vystymosi galimybių sąskaita. Protinių gebėjimų slopinimas arba atmetimas gali sąlygoti ne tik motyvacijos praradimą, tinginystę bei užsispyrimą, bet ir žaloti asmenybę. Ugdymo įstaigos skirtos vaikams, todėl turi būti padaryta viskas, kad visi ugdytiniai galėtų vystytis atsižvelgiant į jų poreikius ir gebėjimus. Šio poskyrio tikslas: aptarti gabiųjų vaikų ugdymo tendencijas.

Mūsų šalyje, reformuojant mokyklą, taip pat atsigręžta ir į gabiųjų ugdymo problemas. Lietuvos švietimo koncepcijoje (1992) nurodoma, kad ugdymo pagrindinis tikslas – savarankiška ir kūrybinga, maksimaliai jau mokykloje savo gebėjimus išskleidžianti, asmenybė (Lietuvos švietimo koncepcija, 1992, p.9).

Itin gabus vaikas, kaip ir bet kuris kitas vaikas, turintis tam tikrų skirtybių nuo normos, turi specialių poreikių. Šie vaikai turi specialių mokymosi, mokymo poreikių. Specialieji mokymosi ir mokymo poreikiai atsiranda dėl tokių gabaus vaiko savybių kaip gebėjimas vartoti abstrakcijas, susikoncentruoti, pastebėti ir nustatyti sąryšius, greitai išmokti ir kt. Būtent šios savybės yra specialių jų ugdymo(si) poreikių atsiradimo priežastis. Van Tassel-Baska (1989), remdamasi minėtomis gabių vaikų savybėmis, išskiria tokius gabių vaikų ugdymo(si) specialiuosius poreikius, kurie veikia ugdymo turinio ypatybes:

- aukštesnio abstrakcijos lygio simbolių sistemos naudojimo poreikis,
- turėti galimybę ilgiau dirbti susidomėjimą sukėlusioje srityje,
- turėti galimybes įvairiems tyrinėjimams,
- turėti greito bazinių žinių įsisavinimo galimybes ir galimybes plėsti žinių lauką,
- turėti galimybę pasirinkti domėjimosi sritį ir ją giliau studijuoti.

Gage N. Berliner D (1994) nurodo tris ugdymo turinio įsisavinimo ir pateikimo prasme naudojamas gabių vaikų mokymo strategijas – spartinimą, praturtinimą ir diferencijavimą.

Kaip teigia Daniel P. Hallahan, James M. Kauffman (2003), vaikai skiriasi savo gabumais, ir tiems vaikams, kurie pasižymi ypatingais sugebėjimais, reikia specialaus dėmesio ir specialistų užduočių, kad jų gabumai būtų kiek galima geriau išvystyti. Ugdytojas visa tai turi gerai apgalvoti, suplanuoti taip, kad vaikai galėtų dirbti pagal savo lygį, skatintų individualią iniciatyvą, originalumą, kūrybingumą, nes imlus protas, nuolat gaunantis per lengvas užduotis, greit atpranta intensyviai dirbti.

Specialistai, dirbantys su gabiais vaikais, turi mokėti naudotis ne tik specialiomis programomis, bet ir žinoti tokių vaikų ypatybes. Taip pat turi prisiminti, kad jeigu programa skirta kūrybiškumui, tai atranka, skirta akademiniam sugebėjimams, su testų pagalba turbūt bus klaidinga. Ugdant gabius vaikus, reikalinga sukurti tokią aplinką, kur jie galėtų laisvai tyrinėti, užduoti klausimus ir spręsti problemas.

V.J. Černiaus (1992) pastebėjimu, dažnai aukšto intelekto mokinys yra metais ar dvejais pastumiamas į priekį, perkeliamas į vyresnes klases. Viena iš problemų, išskylančių tokiu atveju, kad mokinys ne visada pritampa prie vyresnių už jį bendraklasių. Klasėje aukšto intelekto mokinys mokytojui gali sukelti problemų savo nuolatiniiais klausimais, žinojimu faktų, kurių mokytojas gali nežinoti. Jis nuobodžiaudamas gali ir kitiems kliudyti, kai pradeda, savo darbą pabaigęs, šnibždėti su kaimynais. Kai kuriems mokytojams ypatingai įkyrus gali būti mokinys, kuris jungia aukštą

intelektą su dideliu kūrybingumu. V. J. Černius, 1992, pagal Kramer ir Takacs, parengė galimų problemų dirbant su gabiais vaikais rodiklius (žr.1 lentelė)

1 lentelė

Galimi netikėtumai dirbant su gabiais vaikais (Černius,1992, parengta pagal Kramerį ir Takacs)

Ypač gabių vaikų stiprybė	Galimos problemos
Geba išlaikyti informaciją,	jis gali būti neramus per pamoką, greitai suizrėti, jei mokytojas pateikia per lengvas užduotis.
Yra smalsus, nori tyrinėti aptariamą reiškinį, ieškoti prasmės, skverbtis į gelmes,	gali stengtis bet kokiais būdais atkreipti dėmesį į save, užduoti mokytojui provokuojančių klausimų.
Yra motyvuotas, turi vidinių paskatų veikti,	dažnai gali užsispirti dėl smulkmenos, priešintis bet kokiai įtakai iš šalies, viską neigti.
Noriai sprendžia problemas, geba abstrahuoti,	gali suabejoti mokytojo taikomais mokymo metodais
Ieško priežasties ir pasekmės ryšio,	gali suizrėti, pastebėjęs užduotyje neaiškumą.
Labai nori organizuoti kitų žmonių veiklą,	nori, kad viskas paklustų jo sugalvotoms taisyklėms.
Aktyvusis žodynas labai turtingas, galvoje daug informacijos,	jis gali imti manipuliuoti savo ypatingomis žiniomis, gebėjimais, trukdyti bendraamžiams.
Yra išradingas, mielai eina nepramintais takais,	gali trukdyti kitiems vaikams mokytis normaliu tempu.
Sugeba susikoncentruoti, nesileidžia blaškomas,	gali neatlikti savo pareigų, nejaušti atsakomybės, jei sutrukde kitiems.
Yra energingas, budrus,	labai greitai jo energija gali nuslopti, jei nėra sąlygų veikti; gali sukurti diskomfortą.
Yra stropus,	dėl per didelio stropumo gali būti suprastas ir įvertintas kaip hiperaktyvus.
Nori būti nepriklausomas, mieliau dirba individualiai, pasitiki savimi,	gali nepagrįstai ignoruoti ar atmesti savo bendraamžių siūlymus, stengtis viską atlikti pats.
Turi įvairių interesų,	Gali būti chaotiškas, sunkiai pasiduoda kontrolei.

Tokios gabių vaikų savybės išskiria juos iš kitų vaikų – jie labai lengvai atpažįstami grupėje, tačiau formaliai nustatyti vaikus, kuriuos reikėtų ugdyti pagal gabiems vaikams skirtas programas, gali būti gerokai sunkiau. Testai yra puiki priemonė nustatyti gabumams, tačiau tinkamai juos atlikti ir interpretuoti reikalingas kvalifikuotas specialistas, daug laiko trunkantis yra brangus ir sunkiai prieinamas (Daniel P. Hallahan, James M. Kauffman, 2003).

Iki šiol pedagogai nėra parengti arba neturi papildomo išsilavinimo, kaip ugdymo proceso metu elgtis su nepaprastai gabiais vaikais. Dėl šio neišmanymo kyla daug nereikalingų problemų. Iš šių vaikų negalima reikalauti, kad jie prisitaikytų prie vidurkio normos savo vystymosi galimybių sąskaita. Protinių gebėjimų slopinimas arba atmetimas gali sąlygoti ne tik motyvacijos praradimą, tinginystę bei užsispyrimą, bet ir žaloti asmenybę. Ugdymo įstaigos skirtos vaikams, todėl turi būti padaryta viskas, kad visi ugdytiniai galėtų vystytis atsižvelgiant į jų polinkius ir gebėjimus.

Diferencijuotas ugdomosios medžiagos pateikimas pagal sunkumą ir tempą turėtų tapti taisykle, o ne išimtimi. Kalbant apie nepaprastai gabių vaikų stimuliavimą ir skatinimą, t.y. įprastos veiklos spartinimą ir turtinimą, abiem priemonėms įgyvendinti reikia lanksčios ugdymo veiklos formos, ugdymo priemonių gausos, pirmiausia – motyvuoto pedagogų kolektyvo. Čia kalbama ne tik apie organizacines ugdymo priemones, bet apie pedagogų pasiryžimą ir entuziazmą. Jei pavyktų gabių vaikų problemas išspręsti vaikystėje, jų išvengtume vėliau. Daugiausia įtakos vaiko intelekto raidai turi šeima ir socialinė aplinka (Daniel P.Hallahan,James M.Kauffman,2003,p.45-46).

Rimta problema – *gabių vaikų* identifikavimas. Skirtingi vaikai – skirtingi jų gabumai. Svarbu laiku juos atpažinti, tinkamai nukreipti ir ugdyti. Petruolytės (2001) manymu, pedagogai ir tėvai turi nuspręsti, kur vaikui geriau: su įprastų gabumų bendraamžiais, aktyviai ugdant socialinius įgūdžius, mokantis gyventi įprastoje aplinkoje, tačiau nekoncentruojant jėgų lavinti savo gabumus, ar specialiose grupėse gabiems vaikams, kur bus aktyviai lavinami gabumai, bet vaikas neturės sąlygų gyventi įprastomis sąlygomis tarp bendraamžių. Jei vaikai gabūs matematikai, fizikai, dailei – viskas aišku. Mes atpažįstame juos, bet jei vaikai gabūs gailestingumui, socialiniam darbui, apie tai niekas niekur nešneka, nors tai labai svarbios visuomenės gyvenimo sritys.

Dažnai tėvai nori, kad vaikas būtų drausmingas, protingai kalbėtų ir demonstruotų savo gabumus. O jis sukiojasi, neklauso, atrodo, kad jis yra tinginys. Užmirštama, kad jis yra vaikas, jam reikia aktyvios veiklos. Yra vaikų, kurie atrodo kaip nenuoramos, triukšmadariai. Kas jie – gabieji ar hiperaktyvieji? Dažnai vaikams, kurie jaučia nuovargį, yra nedėmesingi, impulsyvūs, diagnozuojamas hiperaktyvumas, dėmesio sutrikimas. Tokie bruožai, kaip intensyvūs rankų ir kojų judesiai sukiojimasis vietoje, atsakinėjimas į klausimą, kurio pabaiga dar nenuskambėjusi, nesusikaupimas gali suklaidinti pedagogą, vertinantį vaiko gabumus. Yra nustatyti esminiai skirtumai tarp hiperaktyvių ir itin gabių vaikų: *gabus vaikas retai negali sukaupti dėmesio, negali nepaisyti suaugusiųjų nuomonės, neatlikti užduočių*, o hiperaktyvus – visada. Esminis gabaus vaiko skiriamasis bruožas yra tas, kad *jo veikla yra rezultatyvi, turtinga ir nuosekli* (Franz J. Monks, Irene H. Ypenburg,2003, p.38).

Gabiais vaikais reikia rūpintis, tačiau kaip tai darome? Identifikuojant gabius vaikus reikalaujama: naudoti keletą informacijos šaltinių; atsižvelgti į gabaus vaiko charakteristiką; garantuoti, kad vaiko galimybių įvertinimas būtų prieinamas visiems gyventojų sluoksniams, o vaiką pripažinus gabiu, būtų pasiūlyta tinkama vaikų ugdymo programa (Petruolytė,2001, p. 4-6).

Siekiant geriau organizuoti gabių vaikų identifikavimą, atskleisti jų individualius sugebėjimus, siūloma keletas būdų:

- Specialiųjų ugdymo įstaigų organizavimas.
- Atskirų grupių su specialiomis programomis gabiams vaikams įrengimas.
- Individualių programų kūrimas.
- Ugdymo spartinimo (akseleracijos) naudojimas grupėse.
- Įprastos veiklos turbinimas. (Černius, 1992, p.13)

Kita svarbi problema – pedagogo pasirengimas darbui su gabiais vaikais. Černius (1992) teigia, kad pedagogas pasiryžęs dirbti su gabiais vaikais, turi būti: geranoriškas ir jautrus, žinoti gabių vaikų psichologinius ypatumus, poreikius ir interesus, turėti praktinio darbo su šio amžiaus vaikais patirtį, būti aukšto intelekto, pasižymėti įvairiapusiais interesais ir mokėjimais, turėti ne vien pedagoginį išsimokslinimą, pasirengęs atlikti įvairias funkcijas (vaidmenis), dirbdamas su gabiais vaikais, veiklus ir gyvybingas, turėti humoro jausmą (bet be sarkazmo atspalvio), lankstus, pasirengęs keisti ankstesnes pažiūras ir nuolat tobulėti, netradicine, išsiugdžiusia savo pasaulį asmenybe, stiprios sveikatos, specialiai pasirengęs dirbti su gabiaisiais, nuolat gilinantis specialiąsias žinias (Černius, 1992, p.11).

Dar viena rimta problema – specialiųjų programų, metodų sudarymas. Klikso (1988) nuomone tokias programas turėtų ruošti švietimo sistema, leisti literatūrą apie gabius vaikus, tačiau čia atsiranda kita problema – lėšų stygius. Šia problema turėtų susirūpinti visuomenė, tačiau kol kas nejaučiame jos poreikio gabiesiems. Ugdydami gabius vaikus pirmiausia turime galvoti, kad jie rastų vietą visuomenėje. Yra žmonių ir institucijų, kurios rūpinasi gamtos ištekliais, tai kodėl nėra besirūpinančių gabiais žmonėmis? Kodėl didžiosiose pasaulio šalyse taip branginamas, vertinamas žmogaus protas, kuriamos gabių vaikų ugdymo sistemos ir programos, ieškomi tinkamiausi gabių vaikų ugdymo metodai ir būdai? Todėl, kad gabūs ir talentingi vaikai vėliau daug duoda visuomenei. Suaugę jie tampa atskirų sričių profesionaliais, galinčiais daryti įtaką tam tikros rūšies veiklai. Gabių vaikų ugdymas šalies siekimui tapti ekonomiškai klestinčia šalimi yra itin reikšmingas ir naudingas (Klikas, 1988, p.4-7).

Labai svarbi ir šeimos įtaka vaiko gabumų raidai. Kokie sunkumai dažniausiai iškyla, auginant gabius vaikus? Tėvai, turintys talentingų vaikų, labai anksti susiduria su įvairiomis problemomis, nes šie vaikai paprastai būna labai aktyvūs, dažnai mažiau miega, o vėliau — išryškėja jų ypatingas noras pažinti pasaulį, dažniausiai pasireiškiantis didžiuliu smalsumu, nesibaigiančiais klausimais, ryškiais interesais tik tam tikrai veiklai ir panašiai.

Černius (1992) išskyrė požymius, pagal kuriuos tėvai gali atpažinti ar jų vaikas pasižymi tam tikrais gabumais:

1. *Imlumas informacijai*. Jie supranta ir „išsiurbia“ į save daugiau negu kiti. Jie daugiau mato, girdi, jaučia, gali sekti iš karto kelis įvykius. Pro jų akis nepastebėta nepraslysta niekas: intonacijos, gestai, pozos. Gabių vaikų suvokimo ypatumai kartais lyginami su kempine, sugeriančia į save viską.

2. *Pažeidžiamumas, padidėjęs jautrumas*. Net netyčia ištartas žodis gali juos įskaudinti, sukelti kaltės jausmą. Reikia saugoti juos nuo stresų, bet ir neperlenkti lazdos, atimant džiaugsmą savarankiškai pažinti pasaulį. Suaugusieji neturėtų skųstis: „O kad jie nebūtų tokie jautrūs“, bet ramiai ir kantriai reaguoti, kartais paaiškinti, kad ne visi žmonės elgiasi apgalvotai, bet įskaudinti jų tikrai nenori.

3. *Socialinio teisingumo jausmas*. Kartais būna sunku suvokti vaiko norą pakeisti pasaulį - įvesti teisingumą. Bet didieji pasikeitimai vyksta tik tokių idealistų dėka. Kita vertus, juos reikia mokyti apsaugoti nuo kvailių — nepykti, nesuirzti, nenusivilti ir neliūdėti, o tik padėti suprasti, kad pastarųjų pakeisti neįmanoma.

4. *Interesų stiprumas*. Jau 2 — 3-jų metų vaikai gali susikoncentruoti į vieną kokį nors jiems patinkantį užsiėmimą. Jie gali keletą dienų daryti tai, kas juos ypač žavi. Ir vėliau šie vaikai užsispyrusiai siekia savo tikslo — ir žaisdami, ir dirbdami.

5. *Noras tobulai atlikti darbą*. Pernelyg dideli reikalavimai, kuriuos jie kelia sau patys dėl patirties stokos, dažnai neleidžia įgyvendinti savo idėjos ir sukelia nepasitenkinimą. Tėvų ambicijos ar kritika gali tik pakenkti vaikui.

6. *Ypatingas smalsumas*. Kartais vaikai imasi kelių darbų iš karto arba pasirenka pernelyg sudėtingą pagal savo jėgas veiklą. Reikia išmokyti vaiką ieškoti pusiausvyros ir išmintingai pasirinkti labai konkrečią ir siaurą problemą, kurią jis pirmiausia turėtų išspręsti. Vaikas privalėtų pats suplanuoti savo dieną, tiesa, nepamiršdamas miego bei poilsio.

7. *Sugebėjimas išvelgti ryšius*. Vaikai gali pastebėti netikėtus sąvokų ar įvykių ryšius, kurie dažnai sudaro kūrybinių sugebėjimų esmę. Tačiau ir čia gali slypėti pavojus — unikalus mąstymas gali „paklaidinti“ pasirinktame kelyje, kuris gali būti neišmintingas, beprasmis ir net pavojingas. Išmintingi suaugusieji sugeba išsaugoti vaikų kūrybiškumą ir lanksčiai pakoreguoti jų pasirinkimą.

8. *Humoro jausmas*. Ši savybė neretai apsaugo vaikus nuo nemalonių išgyvenimų. Vaikų vaizduotė tokia gyva, kad jie dažnai sugeba išvelgti juokingas ir šmaikščias smulkmenas. Sugebėjimas pasijuokti iš savo silpnybių dažnai apsaugo nuo įžeidimo ir yra vienas iš gynybos būdų, tačiau neretai juokaudami vaikai vos sulaiko ašaras dėl didelio savo jautrumo (Černius, 1992, p.19).

Gabumai ir talentas reikšmingi ir asmenybei, ir visuomenei, o kad kūrybingų žmonių nėra daug, nemaža kaltė tenka ir ugdymo įstaigoms, bet pirmiausia gabių vaikų ugdymo problemomis turėtų susirūpinti mūsų valstybė, nes nuo gabių žmonių ateities priklauso mūsų tautos ateitis. Nereikia pamiršti ir tai, kad gabūs vaikai turi specialių poreikių, norint juos patenkinti, reikia sudaryti sąlygas išreikšti save. Reikalinga sistema arba įstatymai (pvz., kaip yra JAV), kurie saugotų gabius vaikus.

Pastaraisiais metais nepaprastai gabių vaikų atžvilgiu kai kas tikrai pasikeitė į gerąją pusę. Europos Parlamento švietimo politikai svarsto galimybę visose Europos šalyse įstatymiškai įtvirtinti nuostatą – visiems mokiniams siūlyti diferencijuotą mokomąją medžiagą ir kad ši teisė į gabumus skatinančias priemones būtų kontroliuojama. Diferencijavimas yra pats teisingiausias ir geriausias visiems gabumų lygiams. Nepaprastai gabių vaikų ir paauglių deramo skatinimo sąlyga yra glaudus specialistų, tėvų ir mokytojų bendradarbiavimas. Vis dėlto dar daug ką reikia padaryti, o informacija apie nepaprastus gabumus gerokai atsilieka. Lietuvoje jau pradėjo veikti gabųjų mokymo ir ugdymo formos: kūrybinės stovyklos, moksleivių mokslinė draugija.

Edukologų tikslas – atkreipti visuomenės dėmesį į talentingų vaikų problemas, rengti gabių vaikų ugdymo programas.

Gabių vaikų identifikacijos paieška dokumentuose nėra minima. Čia tik užsimenama apie jų atranką. Vadinasi, nors gabių vaikų ugdymui ir egzistuoja konceptualus pagrindas, tačiau jų identifikacijai, o juo labiau paieškai bei atrankai organizuoti mūsų šalyje jokios įstatyminės bazės nėra. Nėra ir adaptuotų ar juo labiau originalių psichodiagnostinių testų, kuriais galėtų remtis pedagogai ir psichologai. Neišsprendus šių problemų, vargu ar galima tikėtis kryptingo gabumų ugdymo, nes nežinia kam konkrečiai vaikas yra gabus (Ušeckienė, Bakutytė, 2002, p.214).

2. UŽSIENIO PATIRTIS SPRENDŽIANT GABIŲ VAIKŲ PROBLEMĄ

Norint išsaugoti, puoselėti ir didinti šalies intelektualinį potencialą, reikalinga rūpintis intelektualiai gabių vaikų problemomis ir ugdymu. Šiuo požiūriu didelę reikšmę turi kitų šalių gabių ir talentingų vaikų ugdymo patyrimo analizė. Šios dalies paskirtis apžvelgti užsienio šalių patirtį, sukauptą ugdant gabius vaikus.

Gabūs vaikai neretai pavadinami specialiųjų poreikių vaikais. Ypatingus jų poreikius lemia aukštesnio lygio gebėjimas analizuoti, abstrahuoti, susitelkti, greitai išmokti ir kt. Aplinkos vaidmuo gabumų plėtotei šiuo metu laikomas labai svarbiu. Taigi, kad galėtų sėkmingai atsiskleisti, gabieji vaikai bent jau turi turėti galimybių greitai sukaupti bazinę informaciją ir toliau plėsti žinių lauką, nuodugniau studijuoti pasirinktą sritį, daryti tyrimus ir pan. Todėl jų mokytojai įprastus mokymo organizavimo metodus turėtų keisti naujais. Tačiau jiems ne visada pakanka motyvacijos ir kompetencijos (Narkevičienė, 1998)

Didžiojoje Britanijoje gabių vaikų atpažinimu susidomėta jau XIXa. antroje pusėje. Imta matuoti IQ ir daug ginčytis dėl IQ skirtumų priklausomybės nuo genetinių ir aplinkos veiksnių. Ryškios intelekto genetinės determinacijos teorija padarė didžiulę įtaką Anglijos švietimo sistemos plėtrai. Spearmano, Burto tyrimai 1944 m. leido priimti aktą, pagal kurį Didžiojoje Britanijoje įsitvirtino trijų tipų mokykla, atitinkanti tris vaikų gabumų lygius. Tuo pat metu, kai buvo kuriama jungtinė mokykla, buvo rūpinamasi ir talentingais vaikais. 1966 m. įkuriamas Asociacija, kurios tikslas – atkreipti visuomenės dėmesį į talentingų vaikų problemą, padaryti atitinkamus teorinius tyrimus ir eksperimentus, sukurti tų vaikų mokymo programą. Pagrindinis dėmesys dirbant su gabiais vaikais skiriamas jų identifikavimo problemai. Anglų mokslininkų nuomone, svarbiausias vaidmuo atrodant ir atrenkant gabius bei talentingus vaikus tenka tėvams ir mokytojams. Daugelis anglų pedagogų ir psichologų mano, kad gabumus reikia atrasti dar pradinėje mokykloje, kol galimos problemos neužmaskuoja tikrų vaiko galimybių (Franz J. Monks, Irene H. Ypenburg, 2003, p. 20-25).

Didžioji Britanija – Pasaulinės talentingų ir gabių vaikų tarybos sukūrimo iniciatorė. Nuo 1982 m. Anglijoje leidžiamas žurnalas „Gifted Education International“ („Gabiųjų mokymas pasaulyje“). Veikli yra jau minėta Nacionalinė asociacija gabiams vaikams. Šios Asociacijos nariai gabiams ir talentingiems vaikams leidžia specialius darbo sąsiuvinius, mokymosi medžiagų rinkinius, vadovėlius ir kitas mokymo priemones. Jie dalyvauja kuriant specialias praplėstas mokymo programas.

Londonė įsikūrusi Aukšto intelekto vaikų rėmimo draugija. Šios organizacijos misija – suteikti reikiamą pagalbą intelektualiai gabiems vaikams siekiant realizuoti jų potencialias galimybes. Ryškiausi draugijos veiklos barai: vertinti vaikų intelektualius gebėjimus, konsultuoti ypač gabius vaikus ir jų tėvus bei atitinkamai remti, bendradarbiauti su kitomis organizacijomis, rengti šeštadienines klases ir vasaros stovyklas šiems vaikams.

Gabiams ir talentingiems vaikams ugdyti Anglijoje vadovauja Nacionalinė asociacija gabiams vaikams, palaikanti artimus ryšius su analogiškais kitų šalių organizacijomis.

Kita šalis, kurioje labai rūpinamasi gabių vaikų ugdymu – *Jungtinės Amerikos Valstijos*. Pirmoji organizacija, skirta gabiams vaikams JAV įkurta 1946 m. Jos įkūrėjai, R.Strangas ir P.Williamsonas, tuomet teigė, kad jų demokratinėje valstybėje yra visiškai nesirūpinama gabiais, todėl iniciavo *Amerikos asociacijos gabiams vaikams* įsteigimą. Asociacija ėmėsi veiklos: pasirodė straipsnių, knygų, skirtų gabių problemoms. 1958 metais priimtame Švietimo įstatyme buvo aiškiai nurodyta būtinybė tobulinti gabių vaikų paieškos metodiką, sukurti visas sąlygas talentams atsiskleisti dar mokykloje. Tam buvo skirta daug lėšų. 1960 metais Baltuosiuose Rūmuose vykusioje konferencijoje, skirtoje vaikų ir jaunimo mokymui, buvo akcentuota – kad ir kokios būtų švietimo sistemos funkcijos, pirmiausia jos dėmesys turi būti sutelktas į kiekvieno žmogaus galimybių identifikavimą ir kiek įmanoma pilnesnį jų gebėjimų atsiskleidimą (Franz J. Monks, Irene H. Ypenburg, 2003, p. 26).

Kaip teigia Narkevičienė (1998), šios idėjos tapo daugiaprofilinių mokyklų pagrindu. Tokių mokyklų būdingi bruožai: mokiniai suskirstyti į akademinį ir profesinį – techninį srautus, sudaryta akademinė programa, kuri atitinka tradicinius priėmimo į aukštąsias mokyklas reikalavimus, kartu yra galimybė studijuoti ją aukštesniu lygiu, lygiagrečiai šiai programai yra pasirinktiniai kursai, kurie padaro mokymą lankstų ir individualų.

Gabių ir talentingų vaikų ugdymu JAV aktyviai rūpinasi universitetai. 1969 metais Johnso Hopkinso universitete buvo sukurta ir pradėta įgyvendinti jaunų talentingų žmonių paieškos programa. Ja remiantis 1979 metais šiame universitete įkūrtas Gabaus mokslui jaunimo paieškos centras. 1995 metais dėl šio centro veiklos plėtros jis pervadintas Jaunimo akademinės pažangos institutu. Šiame institute veikia diagnostavimo ir konsultavimo centras. Jo veiklos prioritetai – ieškoti gabių vaikų ir kurti tinkamas individualias ugdymo programas. Minėtinos tokios šalyje veikiančios organizacijos: Gabių vaikų teisių tyrėjų asociacija, Nacionaliniai mokomosios medžiagos gabiams vaikams ruošimo ir platinimo rūmai, Tarptautinė gabių ir talentingų vaikų mokymo problemų taryba, Nacionalinis lyderių ruošimo institutas. Šioje šalyje, turinčioje galias testavimo tradicijas, gabių vaikų ieškoma jau nuo ikimokyklinio amžiaus (Daniel P. Hallahan, James M. Kauffman, 2003, p. 46).

JAV yra aktyvi Pasaulinės tarybos gabiems vaikams narė. Tokia daugybe organizacijų, kurių veikla skirta talentingiems ir gabiems vaikams tirti, ugdyti, paremti, negali pasigirti nė viena kita pasaulio valstybė.

Greta senas ir galias tradicijas šiuo klausimu turinčių valstybių (JAV, Anglija, Vokietija), kurių mokslininkai, švietimo darbuotojai tęsia gabių vaikų ugdymo tyrimus, pradėtus darbus ir reikalauja nepasitenkinti esama situacija, tobulinti įvairius su gabių vaikų ugdymu susijusius veiklos aspektus, atsiranda ir kitų valstybių, kuriose reikalaujama atitinkamo dėmesio gabiems šalies vaikams. Paminėtinos Šveicarija, Olandija, Danija, Jugoslavija, Naujoji Zelandija, Australija ir kt. šalys. Postsovietinės šalys prieš dešimtmetį iš pusiau uždaros erdvės gana staiga atsidūrė didžiųjų transformacijų: postsovietinio mentaliteto, atviros demokratinės visuomenės ir postmodernizmo sandūroje (Grigas, 1998). Politinės ir ekonominės permainos Rytų Europoje paskatino aktyvias reformas, daugelį valstybių privertė naujai pažvelgti ir į švietimo procesus.

Izraelyje talentingiems ir gabiems vaikams skiriama daug dėmesio. Švietimo ministerijoje yra specialus gabiųjų vaikų skyrius. Organizuojamos specialios klasės, grupės, mokyklos prie aukštųjų mokyklų. Jose dirba kvalifikuoti specialistai, kontroliuojami psichologų, medikų. Yra privačių mokyklų, kuriose keliami dideli mokymosi reikalavimai. Besimokantieji paprastoje nepilnoje vidurinėje gabūs vaikai taip pat nelieka be dėmesio – jie gali pasirinkti sudėtingesnes programas, nes mokykla, mokytojai gali keisti valstybines programas: 75 proc. programos turinio yra privalomi, o 25 proc. realizuojami atsižvelgiant į mokinių gebėjimus. Akademinės mokyklos yra kelių profilių: humanitarinės, tikslųjų ir gamtos mokslų.

Vienas iš pagrindinių Izraelio švietimo sistemos lavinimo uždavinių – mokyti pagarbos išradėjams. Tai rodo ypatingą kūrybiškumo – vieno iš svarbiausių talentingo žmogaus bruožų – vertinimą (Daniel P. Hallahan, James M. Kauffman, 2003, p. 48).

Pastaruosiu metu ir Lietuvoje reformuojamas švietimas, jis pripažįstamas pamatiniu visuomenės raidos veiksniumi, kurio paskirtis – duoti pagrindą dinamiškai atsinaujinančiai visuomenei, atvirai ir kritiškai visuomenės sąmonei. Reformuoto ugdymo pagrindinis tikslas – savaranki ir kūrybinga, maksimaliai jau mokykloje savo gebėjimus išskleidžianti asmenybė (Lietuvos švietimo koncepcija, 1992, p.5). Lietuva – maža valstybė, neturinti gausių gamtos išteklių, tad didžiausias jos turtas, pažangos ir plėtros prielaida, būtinybė ir galimybė yra žmogus. Žmogiškieji ištekliai – pagrindiniai mūsų šalies resursai. Vaikai – tai itin svarbi tų resursų dalis, kurios puoselėjimas dabartyje reiškia investiciją į ateitį. Gabūs vaikai sudaro palyginti nedidelę žmogiškųjų išteklių dalį, tačiau suaugę jie tampa atskirų sričių profesionalais, galinčiais dryti ženklia įtaką tam tikros rūšies veiklos (mokslinės, kultūrinės, ekonominės, politinės ir t.t.) vyksmui (Monkevičienė, 2003, p.7). Todėl labai svarbu, kad gabių vaikų intelekto potencialas būtų pastebėtas, sudarytos sąlygos jam

atsiskleisti ir būti realizuotam. Gabių vaikų ugdymo svarbą visuomenės vystymuisi pabrėžė Šalkauskis (1936), Maceina (1934), gabumų identifikacijos, jų plėtojimo klausimai rūpėjo Vabalui-Gudaičiui (1983), Jovaišai (1978), tinkamo gabųjų mokymo problemos sprendimo ieškoma diferencijuoto mokymo specialistės, Šiaučiukėnienės (1997, 1998), darbuose. Per pastarąjį dešimtmetį spaudoje pasirodė nemažai straipsnių (Kalvaitis, 1998; Šiaučiukėnienė 1998 ir kt.), kurių autoriai siekia atkreipti dėmesį į gabųjų vaikų ugdymo problemas Lietuvoje.

Pateiktoji užsienio šalių, taip pat ir Lietuvos, apžvalga rodo, jog gabųjų vaikų intelektualinio potencialo realizavimui yra reikšmingas mokymo proceso organizavimas. Mokykla nėra kokia nors atskira, izoliuota institucija. Tai socialinė institucija, glaudžiai susijusi abipusiais ryšiais su visuomene, kurios švietimo poreikius ji tenkina. Todėl sąlygos, kuriose yra pati mokykla, daro tiesioginę, ir netiesioginę įtaką jos viduje vykstantiems procesams, taigi ir ugdymo procesui.

3. PRIEŠMOKYKLINIO UGDYMO SAMPRATA

Ikimokyklinio amžiaus vaikas – laisvas, spontaniškas, žaismingas. Suprantamas ir jo poreikis saugios, stimuliuojančios ir turiningos aplinkos, kuri atlieptų jo teisę gauti universalų ugdymą bei leistų jam išnaudoti visas savo galimybes. Labai svarbus momentas vaiko raidai yra priešmokyklinis amžius, kai galutinai susiformuoja vaiko gebėjimai ir jis ruošiasi svarbiausiam savo gyvenimo etapui – mokyklai. Ne išimtis ir gabūs vaikai. Priešmokykliniame amžiuje užfiksuoti vaiko gebėjimai turi didelės įtakos tolimesniam jo ugdymui(si). Šio skyriaus tikslas – apžvelgti priešmokyklinio ugdymo sampratą.

Priešmokyklinis ugdymas – visuotinis vienerių metų (išimtiniais atvejais – dvejų) trukmės ugdymas, skirtas nuo 5 metų padėti subręsti mokyklai (Bendroji priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa, 2002, p.4). Priešmokyklinis ugdymas suvokiamas kaip ikimokyklinio ugdymo tąsa, tačiau turinti kokybiškai naujų tikslų ir uždavinių. *Priešmokyklinio ugdymo tikslas* – laiduojant vaiko asmenybės skleidimąsi ugdyti aktyvų, savimi ir savo gebėjimais pasitikintį, stiprią pažinimo motyvaciją turintį vaiką, sudaryti prielaidas tolesniam sėkmingam ugdymuisi mokykloje (Bendroji priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa, 2002, p. 5).

Priešmokyklinio ugdymo paskirtis – padėti vaikui pasirengti sėkmingai mokytis pagal pradinio ugdymo programą. Vienerių metų priešmokyklinio ugdymo programą vykdo darželiai, pradinės ir kitos mokyklos, turintys licenciją laisvasis mokytojas ar kitas švietimo teikėjas. Nelankančiam ugdymo įstaigos 5-6 metų vaikui švietimo pagalba teikiama Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2003).

Pagrindiniai priešmokyklinį ugdymą reglamentuojantys dokumentai yra: Priešmokyklinio ugdymo koncepcija (2000), Bendroji priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa (2002), Priešmokyklinio ugdymo standartai (2003), Priešmokyklinio ugdymo organizavimo modelių aprašas (2003), Švietimo pagalbos nelankančiam ugdymo įstaigos 5-6 metų vaikui teikimo tvarka (2003), Priešmokyklinio ugdymo pedagogo pavyzdinis aprašas (2003), Priešmokyklinio ugdymo priemonės samprata (2003).

Priešmokyklinio ugdymo turinys sudarytas remiantis vertybinių nuostatų ugdymo, socialinio kultūrinio kryptingumo, tikslingumo, prieinamumo, integralumo, tęstinumo principais. Organizuojant priešmokyklinio ugdymo procesą didelis dėmesys skiriamas orientacijai į vaiką, jo poreikius, interesus, vaikų kultūrą, humanistines, demokratines vertybes, tinkamus žaidimo ir tikslingo ugdymo(si) santykius, vaiko ir pedagogo sąveiką, skatinančią vaiko aktyvumą, kūrybiškumą, praturtinant jo patirtį, perimant kultūrinės vertybes.

Iki 2003 m. priešmokyklinis ugdymas buvo organizuojamas savivaldybių pastangomis. 2003 m. priešmokykliniam ugdymui finansuoti pradėtas taikyti Mokyklinio krepšelio principas. Tai padėjo padidinti priešmokyklines grupes lankiusių vaikų skaičių. Jis didėjo tiek darželiuose, tiek bendrojo lavinimo mokyklose. 2003 m. išleistos atnaujintos priešmokyklinio, pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos bei išsilavinimo standartai, patikslinti bendrieji ugdymo planai, sugriežtinti mokymosi krūvio reguliavimo mokykloje reikalavimai

Svarbi švietimo politikos priemonė – mokytojų įtraukimas į ugdymo turinio kūrimą ir sprendimų priėmimą. Norint, kad moksleiviai įsisavintų sudėtingesnes, ne vien į žinių perteikimą nukreiptas, mokymo programas, mokytojai savo nuožiūra turi pritaikyti ugdymo turinį prie jų mokinių galimybių ir poreikių, pagal aplinkybes rinktis mokomasias priemones ir turinio perteikimo metodus.

Kintant švietimui, kinta ir reikalavimai mokytojams. Valstybinės švietimo strategijos 2003 - 2012 metų nuostatose teigiama, kad mokytojai jau negali būti tik ugdymo turinio perteikėjai, jie turi laikytis „naujos ugdymo turinio formavimo politikos, orientuotos į bendrųjų gebėjimų, vertybinių nuostatų ir dabarties žmogui būtinų kompetencijų suteikimą, grindžiamos ne tik žinių perteikimu ir priėmimu, kiek jų analize, kritiniu vertinimu ir praktiniu naudojimu” (Valstybinės švietimo strategijos 2003 - 2012 metų nuostatos, 2003).

Mokyklos raida neįmanoma be nuolatinės mokytojo raidos ir atvirškščiai. Mokytojas privalo elgtis labai lanksčiai, profesionaliai, siekti naujos darbo kultūros, nuolat tobulėti. Peter Rado (2003) išskiria šiuos naujus mokytojų profesinius reikalavimus: dalyko išmanymas; pedagogikos išmanymas; technologijų supratimas; organizacinė kompetencija ir bendradarbiavimas; lankstumas; mobilumas; atvirumas (Rado, 2003, p. 69-70).

Rado (2003) nurodo sąlygas bei įrankius kurie galėtų būti paskata mokytojų profesionalumui augti: mokytojų tobulinimosi sistemos plėtojimas; įvairesnių motyvacijos būdų taikymas (t.y. kilimas į aukštesnes pareigas, diferenciacija); mokyklų kultūros, skatinančios mokytojų profesinį tobulinimąsi kūrimas; investicijos, garantuojančios reikalingą dirbančių mokytojų tobulinimąsi; kvalifikacinių reikalavimų mokytojams nustatymas; daugiapakopės moksleivių pažangos vertinimo sistemos sukūrimas; ryšių tarp mokytojų rengimo sistemos ir ikiaukštojo mokslo sutvirtinimas (Rado,2003, p.70). Tuo tarpu Fullan (1998) teigia, kad naujoviškam mokytojo darbui reikia: įsipareigoti bendram moraliniam tikslui; iš esmės gerinti pedagogikos žinias; derinti moralinį, tikslą su švietimo politikos bei visuomenės plėtros klausimais; aktyviai bendradarbiauti; palaikyti ryšius su tėvais ir visuomene; ugdyti nuolatinio domėjimosi įpročius, ieškoti naujų idėjų; dalyvauti pokyčių procesuose (Fullan, 1998, p. 110 –112).

Bendrosios programos bei išsilavinimo standartai (2003) pabrėžia, kad bendrasis ugdymas turi suformuoti asmens kompetencijos, t.y. gebėjimo komunikuoti gimtąja ir užsienio kalba, matematinio, gamtamokslinio ir technologinio raštingumo, informacinių ir komunikacinių gebėjimų, mokėjimo mokytis, tarpasmeninės ir pilietinės kompetencijos, verslumo, kultūrinio išprusimo pagrindus. Visa švietimo bendruomenė raginama pažvelgti į kiekvieno moksleivio vertybinių nuostatų, gebėjimų ir žinių bei supratimo plėtotę kaip į integralų procesą – asmens kompetencijos ugdymą. Todėl pedagogas, siekiantis ugdyti įvairias vaiko kompetencijas, privalo apmąstyti jau esamus jo pasiekimus: vertybines nuostatas, gebėjimų lygį, įvairiose srityse jau sukauptą patirtį.

Kaip teigia Grigas (1998), nuostatos yra viena iš svarbiausių dedamųjų, formuojančių socialinį – psichologinį žmonių grupės, kolektyvo ar organizacijos klimatą. Nepalaikantis socialinis – psichologinis klimatas, kuriam būdinga negeranoriška konkurencija, nenoras pripažinti akivaizdžius kito žmogaus privalumus ir pranašumus, spaudimas laikytis įprastų grupės normų, nėra palankus sėkmingam socialinės adaptacijos problemų sprendimui. Neišspręstos socialinio prisitaikymo problemos gali turėti lemiamą įtaką tam, kad didieji gabumai taip ir liks neatskleisti, arba jų realizavimas nusikels į žymiai vėlesnį asmenybės raidos etapą.

Gabūs vaikai gyvena ir auga įvairiomis socialinėmis sąlygomis (kurios šiandien Lietuvoje gali būti labai kontrastingos), susiduria su labai nevienodą patirtį turinčiais bendraamžiais, juos ugdo įvairaus amžiaus, įvairių darbo patirtį turintys pedagogai. Atsižvelgiant į tokią situaciją ir buvo iškeltas šio tyrimo tikslas - iširti gabių vaikų atpažinimo bei ugdymo galimybes priešmokykliniame amžiuje.

4. GABIŲ VAIKŲ ATPAŽINIMO TYRIMAS

4.1. Tyrimo tikslas, uždaviniai, hipotezės

Tyrimo objektas – gabių vaikų atpažinimas ir ugdymas priešmokykliniame amžiuje.

Tyrimo tikslas – ištirti gabių vaikų atpažinimo bei ugdymo galimybes priešmokykliniame amžiuje.

Tyrimo uždaviniai :

- Ištirti gabių vaikų gebėjimų pasireiškimo lygį pagal pedagogų ir tėvų vertinimą;
- Ištirti gabių vaikų ugdymąsi įtakojančios veiklos kryptis pagal pedagogų ir tėvų vertinimą.

Tyrimo hipotezės:

- Gabių vaikų protiniai gebėjimai pasireiškia labiau, negu socialiniai gebėjimai.
- Pedagogai, ugdydami gabius vaikus, daugiau dėmesio skiria sudėtingesnei, kūrybiškesnei veiklai, negu tėvai.

4.2 Tyrimo metodai

4.2.1 Tiriamieji

Tyrimas atliktas 2007 kovo – balandžio mėnesiais Kauno miesto ikimokyklinių įstaigų priešmokyklinio ugdymo grupėse. Apklausoje dalyvavo 87 priešmokyklinės grupės ugdytinių tėvai, 50 priešmokyklinio ugdymo pedagogų. Buvo apklausta 80 priešmokyklinės grupės ugdytinių.

Apklaustųjų tėvų amžius nuo 23 iki 35 metų, respondantai miesto gyventojai, didelės daugumos išsilavinimas aukštasis, dirbantys, šeimoje auginantys du vaikus, kai kurie tris. Tik labai nedidelė dalis šeimoje augina vieną vaiką.

Priešmokyklinio ugdymo pedagogai buvo paskirstyti pagal pedagoginį darbo stažą: pedagogai, kurių darbo stažas nuo 1 iki 10 metų; pedagogai, kurių darbo stažas trunka nuo 11 iki 20 metų ir pedagogai, kurių darbo stažas 21 metų ir daugiau.

Taip pat buvo įvertinta 80 priešmokyklinio amžiaus vaikų, siekiant nustatyti, kokios srities gabumai pasireiškia šiame amžiuje dažniausiai.

Respondentams buvo išdalinta 250 anketų: 100-ugdytinių tėvams (žr. 2 priedą), 90-priešmokyklinio ugdymo pedagogams vaikų vertinimui (žr.3 priedą), 60 priešmokyklinio ugdymo pedagogams (žr.1 priedą), iš jų sugrįžo 217 vienetų (87 tėvų, 80 ugdytinių vertinimo anketų ir 50 priešmokyklinio ugdymo pedagogų).

4.2.2. Tyrimo metodikos

Tyrimo tipas – kiekybinis aprašomasis, turintis kokybinio tyrimo požymių. Respondentų atrankos būdai: dalinė tikslinė ir atsitiktinė. Dalinė tikslinė – Kauno miesto lopšelių – darželių priešmokyklinio ugdymo pedagogų apklausa, turint informacijos, kad šie specialistai susiduria su darbe nagrinėjama problema. Atsitiktinė – pasirinktos atsitiktinai Kauno ikimokyklinio ugdymo įstaigų priešmokyklinio ugdymo grupės.

Tyrimo metu anketinės apklausos pagalba išsiaiškinama priešmokyklinės grupės pedagogų nuomonė apie ugdytinių gebėjimus. Atliekama anketinė ugdytinių apklausa, leidžianti išsiaiškinti, kokios srities gebėjimais labiausiai pasižymi šio amžiaus vaikai. Anketinių apklausų pagalba ištiriama mokytojų bei tėvų nuomonė apie ugdytinių gabumus.

Duomenų rinkimo procedūros. Dokumentų, straipsnių, mokslinės literatūros apie gabius vaikus jų ugdymą, problemas, taip pat užsienio šalių patirtį sprendžiant gabių vaikų problemas, analizė.

Duomenų šaltiniai. Dalyvių darbo patirties analizė (tyrime dalyvaujantys priešmokyklinės grupės vaikai, jų tėvai, pedagogai).

Tyrimo instrumentas:

- anketos tėvams;
- anketos pedagogams;
- priešmokyklinės grupės ugdytinių gebėjimų vertinimo anketos.

Tyrimo instrumentas sudarytas remiantis keletu mokslininkų metodikomis: Maslow (1971), T.H.McLaughlin (1997), L.Šiaučiukėnienės (1997).

Tyrimo metu buvo prašyta priešmokyklinio ugdymo pedagogų įvertinti savo ugdytinių gebėjimus. Vertinimo tikslumo kriterijumi pasirinkta V.J. Černiaus (1992) siūloma gabumų charakteristika: protiniai gebėjimai; kūrybiniai gebėjimai; meniniai gebėjimai; socialiniai gebėjimai ir sportiniai. Tuo remiantis ir buvo suskirstytas klausimynas. Šios anketos Cronbacho alfa 0,974, tai rodo, kad anketos patikimumas labai didelis ir anketa gali būti naudojama ne tik grupėms, bet ir individams tirti.

4.2.3. Tyrimo eiga

Priešmokyklinio ugdymo pedagogai, taip pat priešmokyklinio ugdymo grupių vaikų tėvai buvo paprašyti dalyvauti tyrime. Buvo užtikrinamas anonimiškumas, teigiant, jog visi duomenys, kuriuos prašoma pateikti anketoje, bus panaudoti tik moksliniais tikslais. Taip pat buvo prašoma atidžiai perskaityti instrukciją ir nuoširdžiai atsakyti į visus pateiktus klausimus. Pradžioje buvo pasakyta bendra informacija apie tyrimą, o po to pateikta instrukcija kaip pildyti anketas. Visi dalyviai dalyvavo savo noru. Anketų pildymo laikas buvo neribojamas. Visiems respondentams buvo išdalintos anketos, kurias vėliau jie grąžino.

Klausimų pagalba bandoma išsiaiškinti socialinius, meninius, mokslinius, sportinius ugdytinių pasiekimus, taip pat sužinoti pedagogų požiūrį į gabių vaikų ugdymą, kokios srities gebėjimus dažniausiai pastebi ugdytinių tarpe, kaip ir kokiais metodais ugdo vaikų gebėjimus, ar rengia specialias programas gabiams vaikams ugdyti. Analizuojant tėvų atsakymus į anketoje pateiktus klausimus siekta sužinoti nuomonę apie gabius vaikus, kokius jie išskiria gabumus, kaip stengiasi juos ugdyti. Taip pat, kokiais metodais dažniausiai skatina vaikų gebėjimus.

4.2.4. Tyrimo duomenų apdorojimas

Duomenų statistinė analizė atlikta naudojant SPSS 12.0 for Windows programinį paketą. Duomenims apdoroti bei rezultatams apskaičiuoti ir pateikti taikytos Ms Excel'XP, bei SPSS 12.0 programos. Statistinės analizės duomenims pateikti buvo naudojamos dažnių lentelės, histogramos. Bendram situacijos įvertinimui naudojami aprašomosios statistikos metodai.

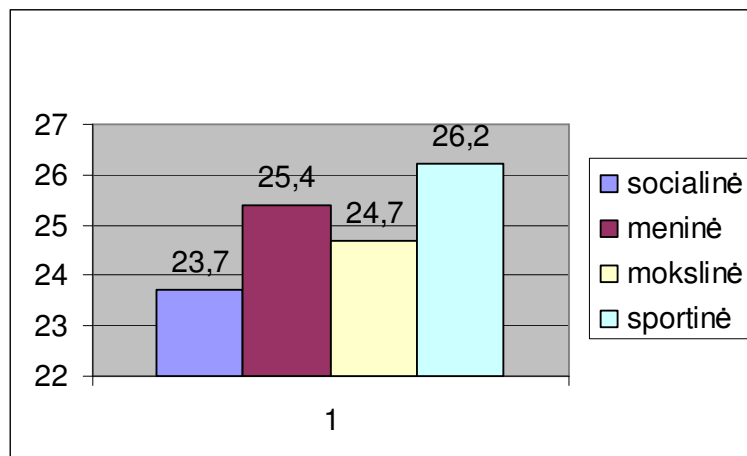
4.3. Gabių vaikų atpažinimo tyrimo rezultatų analizė

4.3.1. Vaikų gabumų raiška pedagogų vertinimu

Priešmokykliniame amžiuje stebima, kaip vaikas subrendęs mokyklai, tačiau negalima žinoti, kad kartais vienoje srityje labai gabūs vaikai, kitose srityse smarkiai atsilieka. Jie gali turėti skaitymo, rašymo, mokymosi sunkumų, skaičiavimo, motorikos, suvokimo sutrikimų. Gali būti, kad pastebėjęs, jog vaikas nespėja su kitais teisingai rašyti, atlikti kitas užduotis, priešmokyklinio ugdymo pedagogas jį „nurašo“ į atsiliekančiųjų gretas.

Gabius vaikus dažniau negu vidutinius diagnozuojame neteisingai: jie dažniau nuobodžiauja, išdykauja, nesukaupia dėmesio, nes viską moka.

Siekiant nustatyti gabumus neužtenka atidžiai išanalizuoti literatūrą, reikia remtis tėvų, pedagogų nuomone. Tikrai remiantis jų atsakymais galime daryti tam tikras išvadas.

1pav. Gabumų pasiskirstymas pagal sritis (proc.)

Kaip matome (žr. 1 pav.), labiausiai išvystyta šio amžiaus vaikų gebėjimų sritis yra sportiniai gebėjimai, net 26,2%. Remdamiesi teorijos analize pastebime, kad gabiems vaikams būdingas judrumas, kurį neretai pedagogai painioja su hiperaktyvumu, todėl gauta išvada tik patvirtina teiginius, kad gabūs vaikai neretai yra ir judrūs vaikai.

Kūrybingumas dažnai laikomas svarbia nuoroda į galimus gebėjimus. Analizuojant 1 paveikslo duomenis pastebime, kaip puikiai išlavėję vaikų meniniai gebėjimai. Procentinė išraiška (25,4%) parodo, kad priešmokyklinio amžiaus vaikai linkę reikšti save meninėje srityje. Tai ne tik

vaizduojamieji menai, bet ir muzika. Remiantis gautais anketų atsakymų duomenimis, tirtos grupės vaikams labai patinka dainuoti, šokti, vaidinti. Tokia veikla skatina kūrybiškumui, naujoms idėjoms. Jos metu ugdytiniai atsipalaiduoja.

Gabus vaikas savo intelektualiniais sugebėjimais ir kūrybiškumu pralenkia bendraamžius, nuolat stengiasi išspręsti problemas, kurios dar ne jo jėgoms. Jis yra taip pat emociškai priklausomas, nekantrus ir emociškai nesubalansuotas kaip ir jo bendraamžiai. Vertintos grupės ugdytinių protinių gebėjimų lygis yra 24,7%.

Socialinių gebėjimų srityje tirtos grupės respondentai reiškiasi mažiausiai tik 23,7%. Tačiau nereikėtų pamiršti, kad vadovavimo savybės vystosi ne pačios savaime, jau nuo ankstyvos vaikystės būtina yra teisinga pedagogų parama ir skatinimas.

Gabūs vaikai mėgsta intelektualią veiklą – abstrahavimą, sintezę, loginius žaidimus, dažnai yra skeptiški vertintojai, bet kūrybiški. Kūrybiškumas – tai sklandus mąstymas – atrandamos alternatyvos, originalios asociacijos ir kombinacijos, sąsajos tarp išoriškai nesusijusių faktų, idėjų, reiškinių. Jie nelabai skiria tikrovę nuo fantazijos, tuo sukeldami didelių rūpesčių tėvams ir pedagogams. Dažnai jiems būdingas ir padidėjęs baimės jausmas, nes jie įsivaizduoja daugybę galimų pasekmių. Nors teigiama, kad gabus vaikas savo populiarumu, socialiniu pripažinimu pralenkia bendraamžius (N.L.Gage, D.C.Berliner, 1994), tačiau galima surasti ir prieštaringų nuomonių. Gabiam vaikui kartais iškyla bendravimo problemų, jis labai pažeidžiamas, nes jo jautrumas yra padidėjęs. Jis gali jaustis kaltas, kai niekas jo nekaltina ar nekaltą repliką suvokti kaip savo kritiką.

Apibendrinant gautus rezultatus matome, kad šio amžiaus vaikų grupės dominuojantys gebėjimai yra sportiniai. Labai gerai išvystyti meniniai gebėjimai, moksliniai. Socialiniai vaikų gebėjimai išvystyti silpniausiai. Tam gali turėti įtakos dar labai jaunas vaikų amžius.

4.3.2. Pedagogų požiūris į gabių vaikų atpažinimą ir ugdymą

Didelis dėmesys skiriamas priešmokyklinės įstaigos pedagogo asmenybei. Dauguma jų gali duoti vaikui žinių, lavinti įgūdžius. Kai kurie pedagogai nemoka mokyti mažų vaikų, kurių koordinacija dar nesusiformavusi, rankos mažytės, o dėmesys sukaupiamas neilgai. Dar kiti pedagogai atsisako mokyti gabiusius.

Atliekant tyrimą siekta išsiaiškinti pedagogų požiūrį į gabius vaikus, jų atpažinimą ir ugdymą. Požiūrių skirtumas lyginamas pagal darbo stažą.

2 lentelė

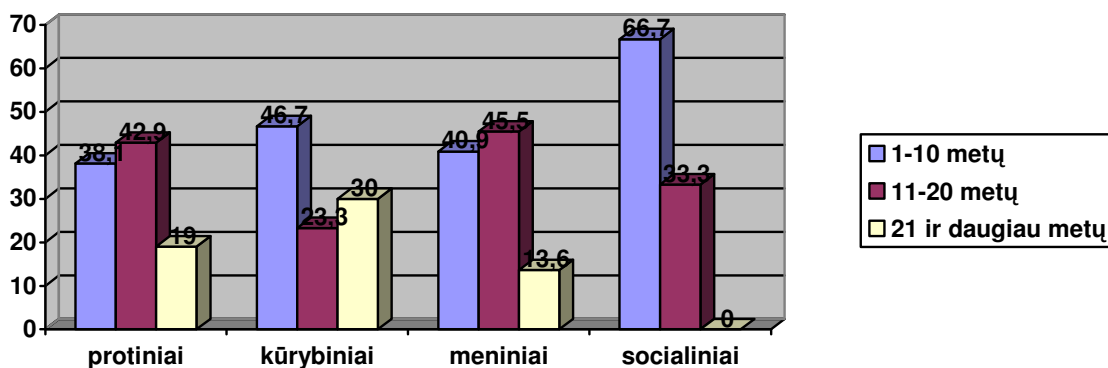
Vaiko gabumo apibūdinimo suvokimo ir pedagogų darbo stažo sąsajos

		Pedagogų darbo stažas			Viso
		1-10 metų	11-20 metų	21 ir daugiau metų	
Koks vaikas yra gabus?	Aktyvus, žingeidus	6	6	5	17
		35,3%	35,3%	29,4%	100,0%
	išsiskiriantis iš bendraamžių	3	2	4	9
		33,3%	22,2%	44,4%	100,0%
	komunikabilus	4	2	0	6
		66,7%	33,3%	0%	100,0%
	savarankiškas	3	1	0	4
		75,0%	25,0%	0%	100,0%
	dėmesingas	4	7	0	11
		36,4%	63,6%	0%	100,0%

Kaip matome iš duomenų, pateiktų 2 lentelėje, dauguma pedagogų, turinčių 1-10 metų darbo stažą, mano, kad gabus vaikas yra savarankiškas (75 proc.), komunikabilus (66,7 proc.), dėmesingas (36,4 proc.). Didesnį darbo stažą (11-20 metų) turintys pedagogai dėmesingumą (63,6 proc.) įvertino kaip svarbiausią gabaus vaiko savybę. Kitos savybės šioje pedagogų grupėje buvo įvertintos panašiai - aktyvus, žingeidus (35,3 proc.), komunikabilus (33,3 proc.) ir pan. Didžiausią darbo stažą turintys pedagogai teigė, kad gabus vaikas visų pirma yra išsiskiriantis iš bendraamžių (44,4 proc.). taip pat gabus vaikas turi būti aktyvus ir žingeidus (29,4 proc.). Kitų savybių gabiams vaikams ši pedagogų grupė nepriskyrė.

F.J.Monks, I.H.Ypenburg (2003) sako, kad tam tikri gebėjimai gali pasireikšti keturiose skirtingose srityse: protinių gebėjimų, intelektualinių laimėjimų; kūrybingumo ir produktyvumo; meno, vaizduojamuosiuose ir muzikiniuose menuose ir socialinėje.

Analizuojant vaikų gebėjimų vertinimo pasiskirstymo pagal pedagogų darbo stažą rezultatus matome, kad protinius ir meninius vaikų gebėjimus labiausiai vertina 11-20 metų darbo stažą turintys pedagogai, kūrybinius ir socialinius gebėjimus – 1-10 metų išdirbę pedagogai (žr. 2 pav.).

2 pav. Vaikų gebėjimų vertinimo pasiskirstymas.

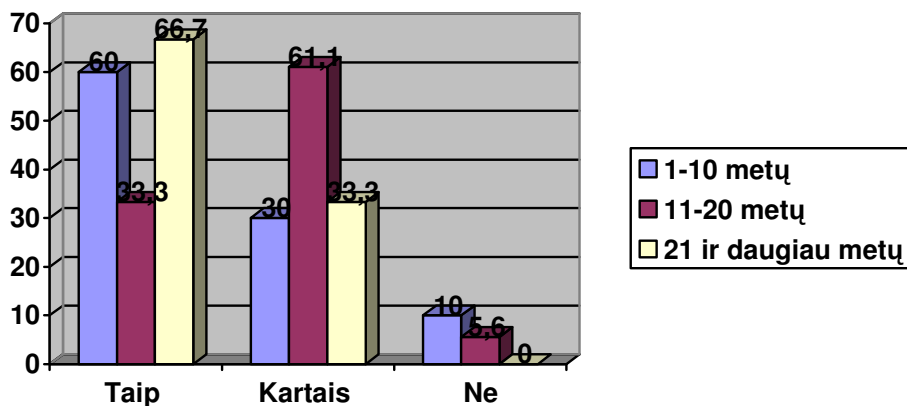
Visiems vaikams gerai vystytis reikia ne tik laisvės ir erdvės spontaniškoms pramogoms, bet mažieji turi būti nukreipiami ir skatinami, kad galėtų ugdytis naujus elgsenos būdus, ir veiksenos modelius. Iš daugybės tyrinėjimų žinome, kad vaikai gali daugiau, jei jie atitinkamai skatinami ir vedami prie naujos patirties.

Respondentams buvo pateiktas klausimas „Kaip konkrečiai ugdate vaikų gebėjimus?“ Lentelėje 3 pateikti duomenys leidžia daryti tokią prielaidą, kad 11-20 darbo patirtį turintys pedagogai linkę daugiau dirbti su vaikais individualiai (50%). Tuo tarpu 53,3% pedagogų su 1-10 metų darbo patirtimi linkę siūlyti ugdytiniams įvairesnę veiklą. Abi šios pedagogų grupės vienodai linkusios vaikus skatinti ir panašiai dėmesio skiria sudėtingesnėms papildomoms užduotims. Iš to galima daryti išvadą, kad pedagogai palaiko vaikų iniciatyvą, skatina kūrybiškumą, suteikia daugiau laisvės saviraiškai, kas yra labai svarbu norint ugdyti ne tik vaikų gebėjimus, bet ir asmenybę.

Vaikų gebėjimo ugdymo konkrečios veiklos ir pedagogų darbo stažo sąsajos

		Pedagogų darbo stažas			Viso
		1-10 metų	11-20 metų	21 ir daugiau metų	
Kaip konkrečiai ugdote vaiku gebėjimus?	Įvairesnė veikla	8	4	3	15
		53,3%	26,7%	20,0%	100,0%
	skatinimas	6	6	1	13
		46,2%	46,2%	7,7%	100,0%
	sudėtingesnės, papildomos užduotys	7	6	4	17
		41,2%	35,3%	23,5%	100,0%
individualiai	1	2	1	4	
	25,0%	50,0%	25,0%	100,0%	

Nors vaikai žaidžia spontaniškai ir daug, tačiau juos reikia pamokyti, pasiūlyti naujų idėjų. Akademiniai gabumai puoselėjami pateikiant vaikui sudėtingesnes užduotis priešmokyklinėje įstaigoje, leidžiant jam vadovauti žaidimams, skatinant padėti draugams.

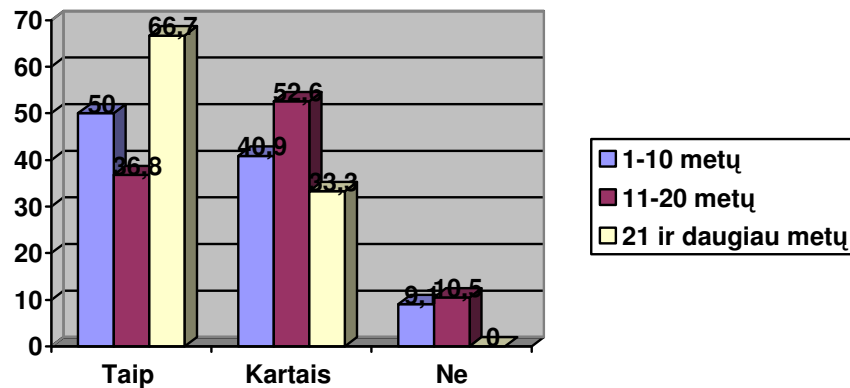
3 pav. Atskirų užduočių ir priemonių rengimo pasiskirstymas.

Iš gautų atsakymų (žr.3 pav.) matome, kad pedagogai, turintys mažesnę arba didelę darbo patirtį, linkę sudaryti vaikams atskiras užduotis, gaminti priemones ir atlieka visa tai pakankamai dažnai. Tuo tarpu kiti respondentai šiai veiklai skiria mažiau dėmesio ir tik kartais parengia specialių

užduočių vaikams, kurie yra gabesni. Yra pedagogų, kurie nerengia papildomų užduočių. Matome, kad nenorinčiųjų tarpe dominuoja pedagogai turintys mažesnę darbo stažą.

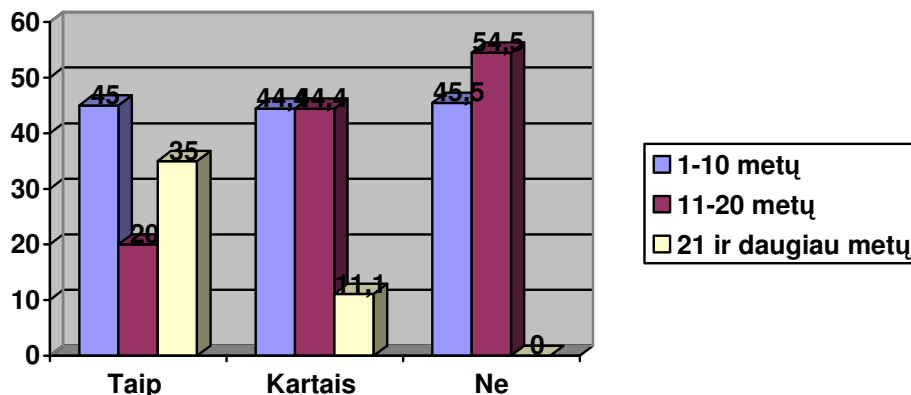
Išskirtiniai vaikai ne tik lengvai, be didelių pastangų suvokia, yra labai smalsūs, turi labai gerą atmintį – jie dar ir labai aktyvūs. Jų interesai prilygsta daug vyresnių vaikų interesams. Jie atkakliai ir labai stipriai koncentruojasi į savo dėmesio objektą. Aktyvi veikla jiems reikalinga savęs išreiškimui. Vaikų ugdymui svarbu ne tik akademinų žinių suteikimas, bet ir savirealizacija.

Anketinės apklausos rezultatai parodė (žr. 4 pav.), kad dauguma pedagogų sudaro vaikams sąlygas savirealizacijai, parengia užduotis, kurios skatintų vaiką reikštis ir realizuoti savo sumanymus. Dažniausiai papildomas užduotis rengia didelį darbo stažą turintys pedagogai. Dalis respondentų neskiria laiko tokių užduočių rengimui.

4 pav. Papildomų užduočių skyrimo pasiskirstymas.

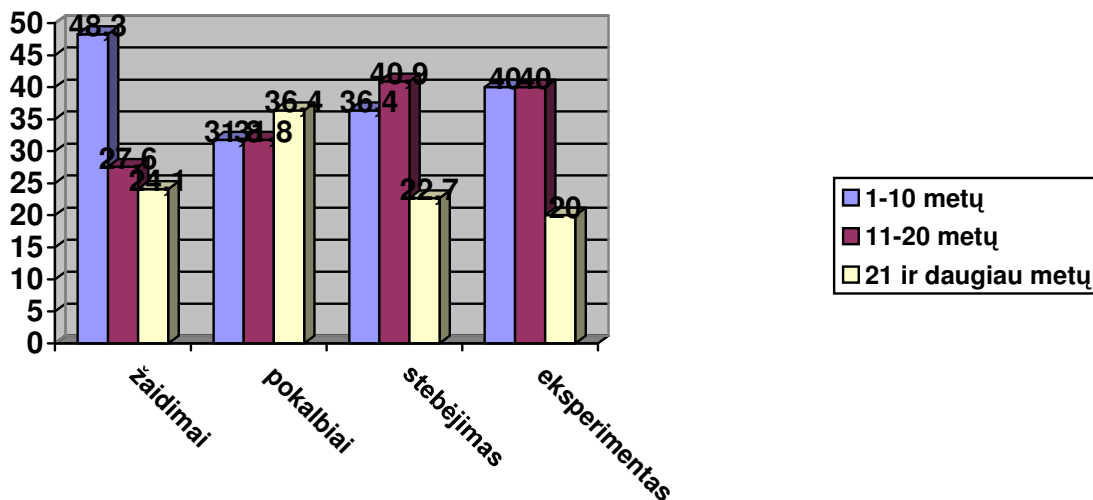
Iš gautų rezultatų matome (žr. 5 pav.), kad skiria papildomo laiko gabiams vaikams ugdyti ne visi pedagogai. Dažniausiai daugiau laiko šiems vaikams skiria pedagogai turintys darbo stažą nuo 1 – 10 metų (45%), šiek tiek mažiau – pedagogai, kurių darbo stažas nuo 21 ir daugiau metų (35%). 54,5% pedagogų, kurių darbo stažas nuo 11 iki 20 metų visai neskiria papildomo laiko gabiams vaikams ugdyti.

5 pav. Papildomo laiko, kurį pedagogai skiria gabiems vaikams ugdyti pasiskyrimas.

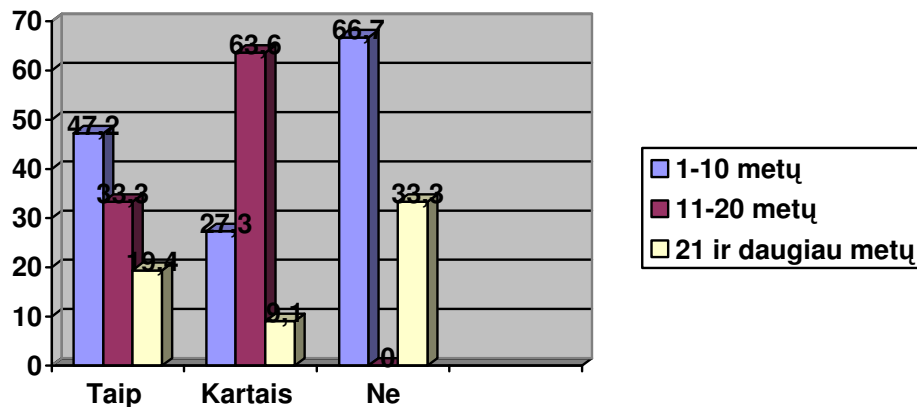
Iš gabių vaikų, lankančių ugdymo institucijas negalima reikalauti, kad jie prisitaikytų prie vidurkio normos savo vystymosi galimybių sąskaita. Protinių gebėjimų slopinimas arba atmetimas gali sąlygoti ne tik motyvacijos praradimą, tinginystę bei užsispyrimą, bet ir žaloti asmenybę. Ugdymo įstaigos skirtos vaikams, todėl turi būti padaryta viskas, kad visi ugdytiniai, nepaprastai gabūs ar mažai gabūs, galėtų vystytis atsižvelgiant į jų polinkius ir gebėjimus.

Respondentams buvo pateiktas klausimas „Kokiais metodais dažniausiai puoselėjate vaiko gebėjimus?“. Paaiškėjo (žr. 6 pav.), kad pedagogai, turintys didesnę darbo stažą dažniausiai naudoja tokius metodus: pokalbį, stebėjimą, eksperimentą. Tuo tarpu kiti, t.y. pedagogai su mažesne darbo patirtimi, savo veikloje su vaiku pirmenybę teikia žaidimui.

6 pav. Vaiko gabumų puoselėjimo metodų pasiskirstymas.

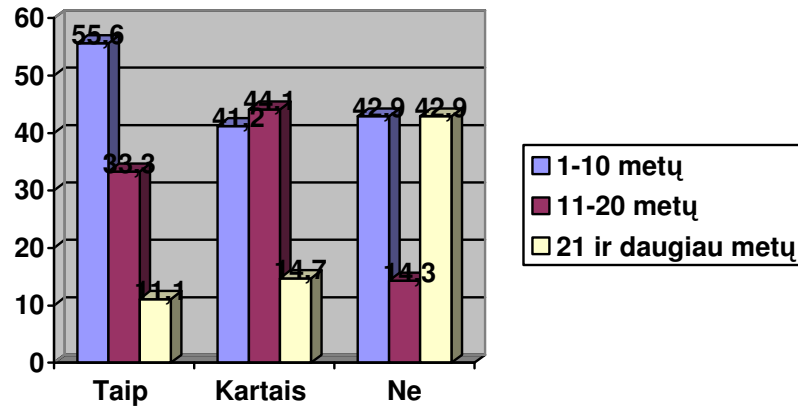
Išskirtinai gabiems žmonėms būdingas polinkis į labai stiprius jausmus – vaizdinius, svajones, apsireiškimus. Jie pasakoja apie pasirodančius šešėlius, velnius, angelus, kurie pripildo nuostabos, baimės, džiaugsmo, mistikos. Apie vaikų emocinę būseną pedagogas gali sužinoti iš jų piešinių. Atidžiai apžiūrinėjant vaikų piešinius galima pastebėti ir vaiko talentus, polinkius kokiam nors veiklai. Respondentų atsakymai (žr. 7 pav.) į jiems pateiktą klausimą „Ar vaiko piešinys „kalba“ apie įgimtus gebėjimus, talentus pasiskirstė sekančiai: pedagogai, turintys 11-20 metų darbo stažą, nurodo, kad iš vaiko piešinio jie kartais gali pastebėti pirmuosius jo gabumus ar talentus. Didesnę darbo patirtį turintys respondentai mano, kad tik kartais galima išvelgti tikruosius „vunderkindus“ iš jų piešinio. Net 66,7% jaunesnių pedagogų mano, kad iš vaiko piešinio negalima nustatyti, ar jis pasižymi ypatingais gebėjimais ar ne.

7 pav. Piešinio reikšmės vaiko gabumų išreikštumui pasiskirstymas.

Kad ir koks savarankiškas ar gabus būtų vaikas, jis negali apsieiti be suaugusiojo. Jeigu kasdieniniame gyvenime vaikas nuolat turi kreiptis paramos ar pagalbos į vyresnius, tai savo individualioje veikloje jam to nelabai reikia. Kartais vaikų ir pedagogų nuomonės šiuo klausimu labai skiriasi.

8 pav. Vaiko veiklos korekcijos pasiskirstymas.

Iš 8 paveikslo matyti, kad pedagogai, kurių darbo stažas 1-10 metų, dažnai koreguoja vaikų veiklą nukreipdamas juos reikiama ar norima kryptimi (55,6%). 11-20 metų darbo patirtį turintys pedagogai taip pat kartais (44,1%) linkę nukreipti ir koreguoti vaiko veiklą. Tuo tarpu tik 11,1% didelę darbo patirtį turintčių pedagogų retai kada nukreipia vaiko veiklą jiems reikiama kryptimi ir ją koreguoja.

Apibendrinus pedagogų požiūrį į gabių vaikų atpažinimą ir ugdymą galima daryti prielaidą, kad pedagogai, turintys ilgą darbo stažą (21 ir daugiau metų), labiau koreguoja vaikų veiklą, dažniau skirdami jiems papildomas užduotis, taip ribodami jų savarankiškumą ir kūrybiškumą. Savo darbe jie linkę naudoti tokius ugdymo metodus: stebėjimą, pokalbį, eksperimentą. Tuo tarpu pedagogai, turintys darbo stažą nuo 1 iki 10 metų vaikams suteikia daugiau laisvės, jų ugdymą sieja su žaidybine veikla, kas šio amžiaus vaikams dar gana patrauklu.

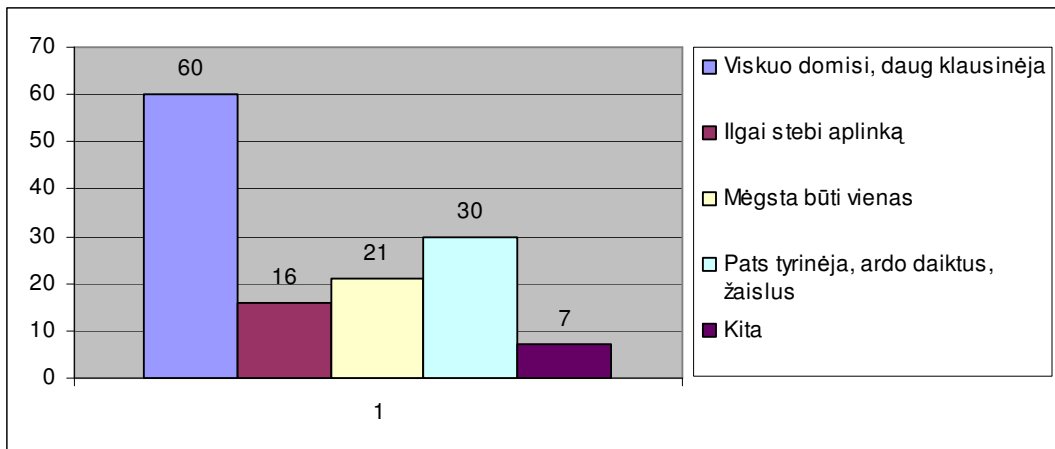
4.3.3. Vaikų gabumų raiška tėvų vertinimu

Labai svarbi ir šeimos įtaka vaiko gabumų raidai. Kokie sunkumai dažniausiai iškyla, auginant gabius vaikus? Tėvai, turintys talentingų vaikų, labai anksti susiduria su įvairiomis problemomis, nes šie vaikai paprastai būna labai aktyvūs, dažnai mažiau miega, o vėliau — išryškėja jų ypatingas noras pažinti pasaulį, dažniausiai pasireiškiantis didžiuliu smalsumu, nesibaigiančiais klausimais, ryškiais interesais tik tam tikrai veiklai ir panašiai.

Tėvų įtaka gabių vaikų ugdymui yra labai svarbi ir besąlygiška. Vaikas didelę laiko dalį praleidžia namuose, todėl labai svarbu suteikti jam tinkamos veiklos pagal jo pomėgius, aktyvumą, amžių.

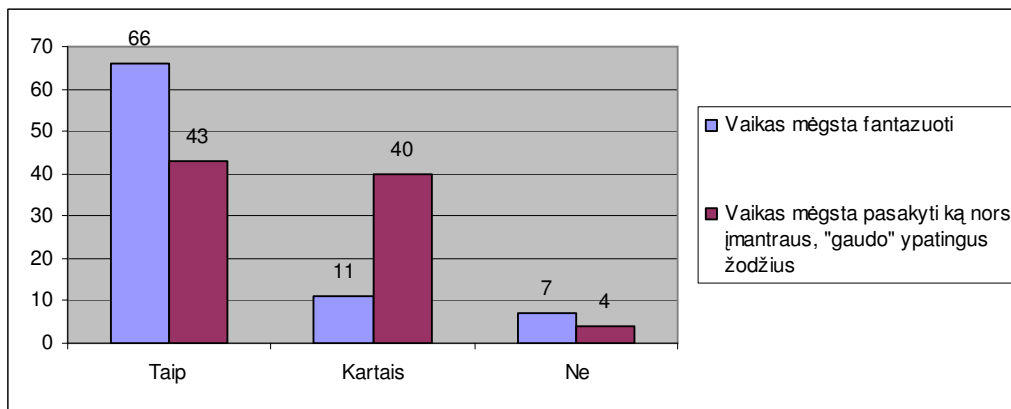
Siekdami sužinoti tėvų nuomonę apie gabius vaikus, jų pomėgius, gebėjimus, užimtumą, atlikome anketinę jų apklausą. Gauti rezultatai parodė, kad tėvų nuomonė šiek tiek skiriasi nuo pedagogų, tačiau galima išskirti tendencingus rezultatus gabiems vaikams apibūdinti.

Černius (1992) išskyrė požymius, pagal kuriuos tėvai gali atpažinti ar jų vaikas pasižymi tam tikrais gabumais. Vienas iš šių požymių yra imlumas informacijai. Iš 9 paveikslo matyti, kad net 60 respondentų teigia, kad jų vaikai viskuo domisi, daug klausinėja, pro jų akis nepastebėta nepraslysta niekas: intonacijos, gestai, pozos. Taip vaikai išreiškia savo žingeidumą. Taip pat nemaža dalis gabių vaikų mėgsta būti vieni (21) arba patys, niekieno netrukdomi tyrinėja, ardo daiktus, žaislus (30) su tikslu sužinoti, išsiaiškinti.

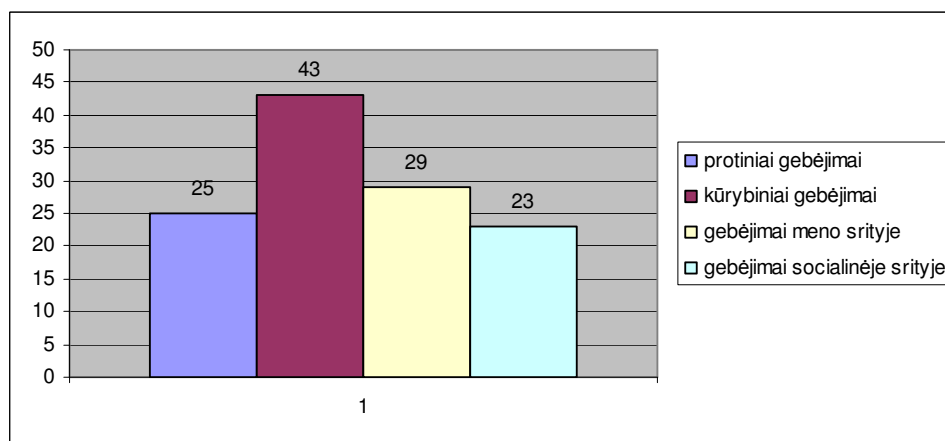
9 pav. Vaikų imlumo informacijai pasiskirstymas pagal skirtingas veiklas.

Gabūs vaikai labai mėgsta fantazuoti – net 66 iš 87 apklaustų tėvų pastebėjo (žr. 10 pav.) ši vaikų pomėgį. Vaikų vaizduotė tokia gyva, kad jie dažnai sugeba išvelgti juokingas ir šmaikščias smulkmenas. Be to tai susiję su vaikų pomėgiu „gaudyti“, atkartoti įmantrius, ypatingus žodžius, teiginius. Tokie vaikai pasižymi ir humoro jausmu. Vaikai, pasižymintys šiomis savybėmis, kaip parodė iš tėvų gauti rezultatai, ypač imlūs naujai informacijai.

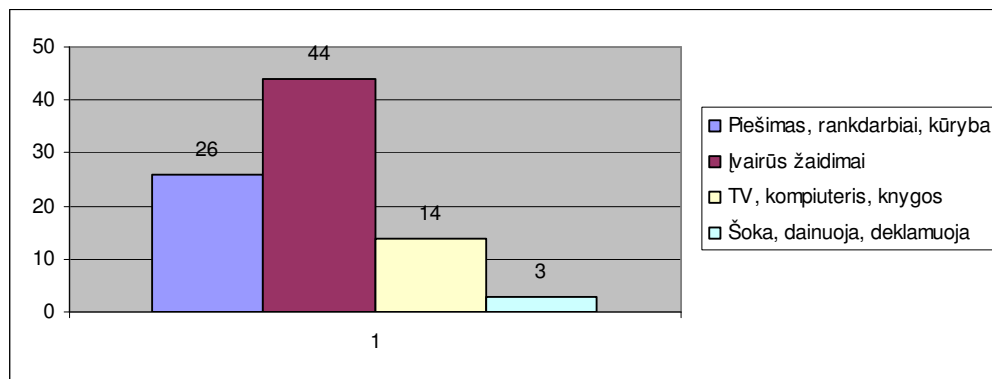
10 pav. Vaikų fantazavimo ir kalbėsenos pasiskirstymas.

Respondentams buvo pateiktas klausimas „Kokiais gebėjimais pasižymi jūsų vaikas?“. Dauguma tėvų pastebėjo vaikų kūrybinius gebėjimus (43 respondentai), taip pat gebėjimus meno srityje (29 respondentai). Šie vaikai dažniausiai yra talentingi ir mėgsta meninės išraiškos priemonės (žr. 11 pav.). Tuo tarpu socialiniai vaikų gebėjimai, tėvų nuomone, išvystyti mažiausiai, taip mano 23 respondentai.

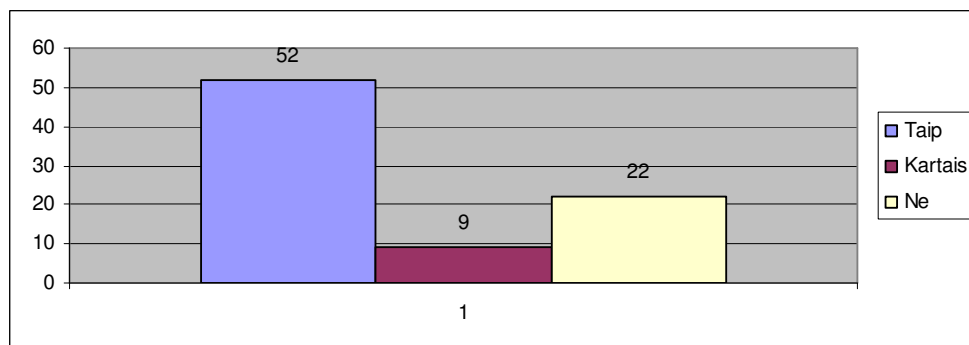
11 pav. Vaikų ypatingų gabumų pasiskirstymas įvairiose srityse.

Natūralu, kad visi vaikai labai mėgsta žaisti. Gabūs vaikai – taip pat ne išimtis. Tėvai pastebėjo (žr. 12 pav.), kad dažniausiai laisvalaikio vaikai žaidžia, taip pažymėjo 44 respondentai. Antroje vietoje yra kūryba – piešimas, rankdarbiai ir panašiai. Todėl galima daryti prielaidą, kad gabių vaikų kūrybiniai gebėjimai išreikšti ypač stipriai (26 respondentai). Trečioje laisvalaikio užsiėmimų vietoje lieka televizoriaus žiūrėjimas, kompiuteris, knygos (14 respondentų). Tai paaiškinama tuo, kad tirti vaikai yra priešmokyklinio amžiaus ir šie užsiėmimai jiems dar nėra itin aktualūs.

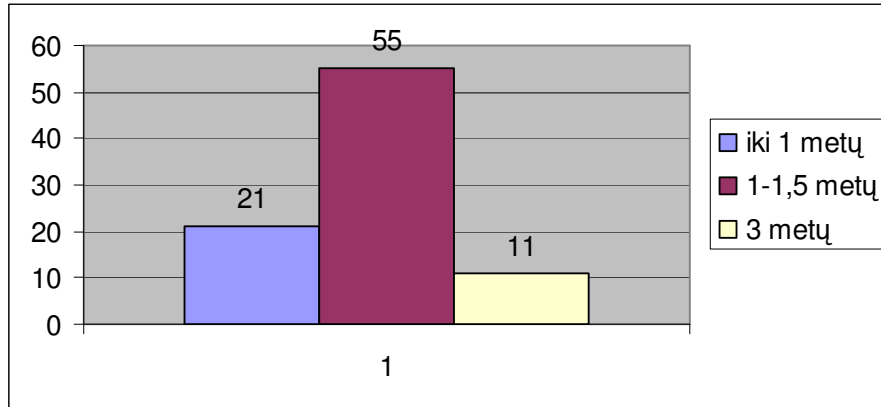
12 pav. Vaikų laisvalaikio užsiėmimai.

Remiantis literatūros analize, gabūs vaikai nuolat yra dėmesio centre. Tai nutinka ne visada jų noru, o dažniausiai prieš jų valią. Tą pastebėjo ir ugdytinių tėvai. Į klausimą „Ar vaikas mėgsta išsiskirti iš bendraamžių?“ dauguma tėvų (žr. 13 pav.) atsakė teigiamai. Tokį požiūrį apsprendžia šių vaikų judrumas, žingeidumas, nuolatinės paieškos įdomios ir produktyvios veiklos. 22 iš 87 apklaustųjų pastebėjo, kad jų vaikas nenori būti pastebėtas, dažniau veikia vienas, nes pašalinių, bendraamžių dėmesys jį vargina.

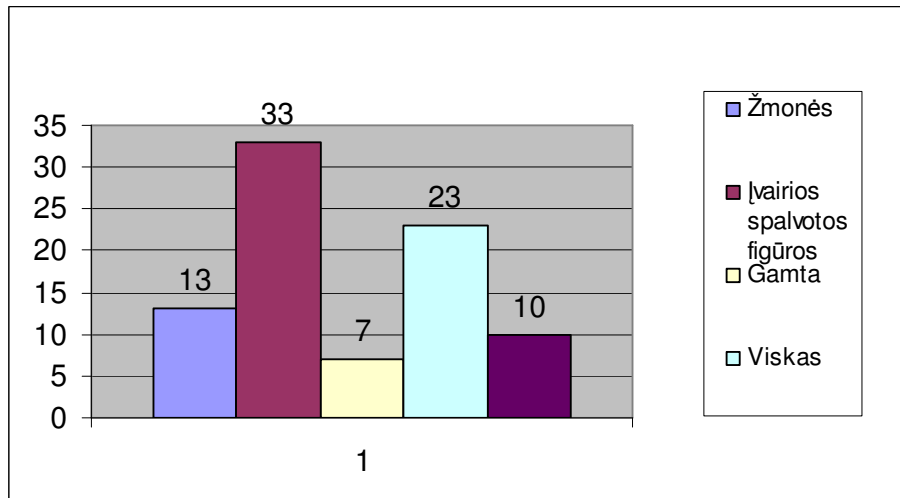
13 pav. Tėvų nuomonės pasiskirstymas apie vaikų pomėgį išsiskirti iš bendraamžių grupės

Tėvų pastebėjimu (žr. 14 pav.), gabūs vaikai, dažniausiai, gana anksti pradeda kalbėti. Net 55 respondentai teigia, kad jų vaikai pradėjo kalbėti 1 – 1,5 metų amžiaus. Iki vienerių metų pradėjo kalbėti taip pat gana nemažai – 21 vaikas. Ir tik 11 gabių vaikų pradėjo kalbėti sulaukę trejų metų amžiaus.

14 pav. Tėvų nuomonės pasiskirstymas pagal vaiko pradėjimo kalbėti amžių.

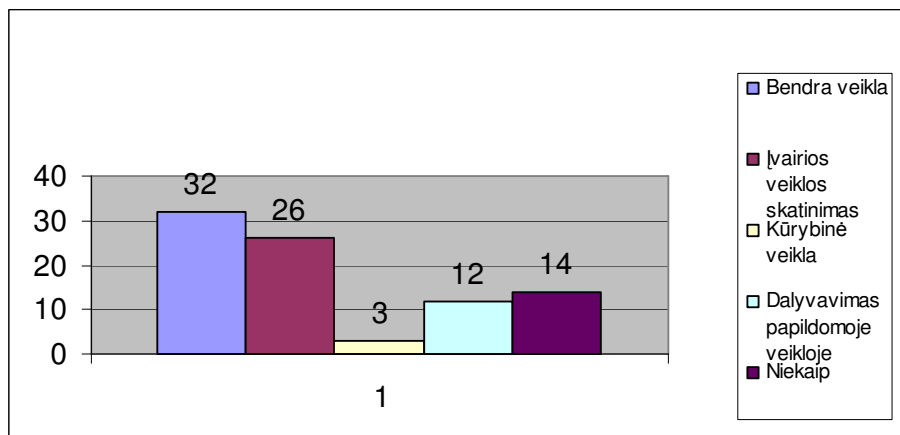
Vaikų piešiniai daug pasako apie vaiko emocinę, psichologinę raidą, socialinę aplinką, o taip pat išreiškia ir vaiko gabumus. 15 paveiksle matome, kad dažniausiai gabūs priešmokyklinio amžiaus vaikai piešia įvairias spalvotas figūras, taip pat viską, ką mato aplinkui. Rečiau, tik 7 apklaustieji, piešiniuose vaizduoja gamtą.

15 pav. Vaikų piešinių temos.

Skirtingi vaikai – skirtingi jų gabumai. Svarbu laiku juos atpažinti, tinkamai nukreipti ir ugdyti. Tėvai, pastebėję ypatingus savo vaiko gebėjimus, labai įvairiai stengiasi juos ugdyti. Dažniausiai ugdymas siejasi su bendra veikla. Net 32 apklaustieji (žr. 16 pav.) teigia, kad užsiima kartu su vaiku įvairiausia bendra veikla (lanko teatrus, muziejus ir pan), kuri skatina vaiko bendravimą, socializaciją, visapusišką raidą. Taip pat tėvai linkę skatinti gabius vaikus parinkdami įdomią, stimuliuojančią veiklą. Nors dauguma tėvų išskiria kūrybinius vaiko gebėjimus, bet patys nedažnai skatina tokia veikla. Nemaža dalis tėvų (12 respondentų) gebėjimus ugdo sudarydami sąlygas dalyvauti vaikui papildomoje veikloje, tai įvairūs būreliai, sportiniai užsiėmimai. Tačiau gana daug tėvų iš viso neugdo savo vaikų ypatingų gebėjimų ar talentų, motyvuodami laiko stoka arba tuo, kad ugdymas – išskirtinai ugdymo įstaigų prerogatyva. (16 pav.)

Taigi, tėvų apklausos rezultatai parodė, kad daugelis gabių vaikų yra kūrybiški, aktyvus, domisi įvairia veikla, mėgsta fantazuoti, yra imlūs naujai informacijai. Dažniausiai šie vaikai pradėjo anksti kalbėti, o tėvai skiria jiems nemažai dėmesio ir skatina bei lavina jų pomėgius ir talentus.

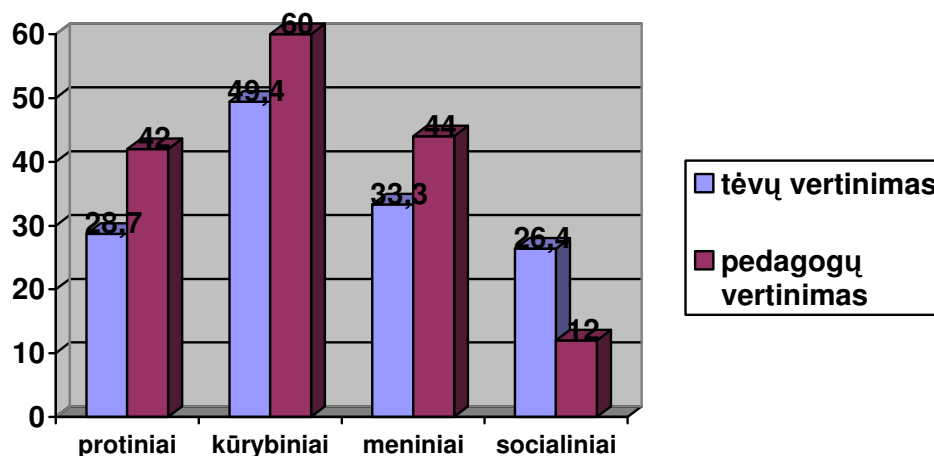
16 pav. Veikla, kuria tėvai ugdo gebėjimus.

Taigi, tėvų apklausos rezultatai parodė, kad daugelis gabių vaikų yra kūrybiški, aktyvus, domisi įvairia veikla, mėgsta fantazuoti, yra imlūs naujai informacijai. Dažniausiai šie vaikai pradėjo anksti kalbėti, o tėvai skiria jiems nemažai dėmesio ir skatina bei lavina jų pomėgius ir talentus.

Apibendrinus gautus vaikų tėvų apklausos rezultatus galima sakyti, kad tėvai labiausiai išskiria kūrybinius vaikų gebėjimus, tačiau neskatina vaikų šiai veiklai. Jie mažiau dėmesio skiria vaikų protiniam lavinimui šią veiklą palikdami ugdymo institucijoms.

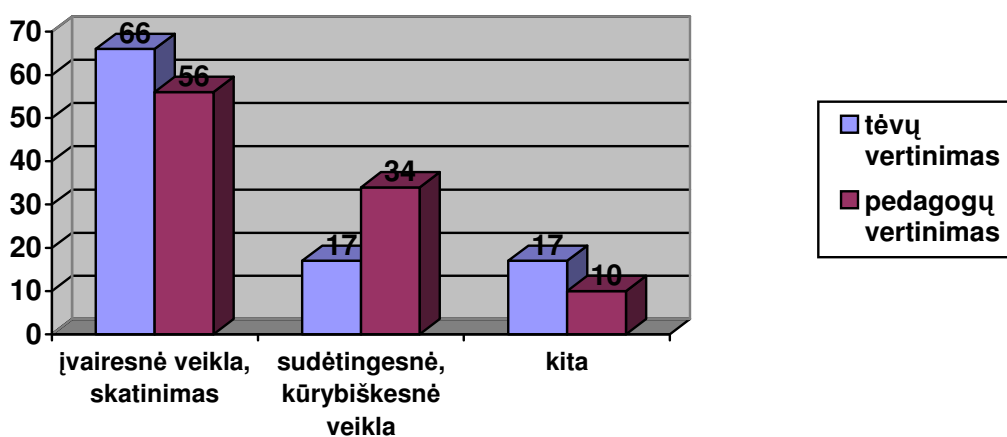
Nepaprastai gabių vaikų ir paauglių deramo skatinimo sąlyga yra glaudus specialistų, tėvų ir mokytojų bendradarbiavimas.

Siekiant įvertinti ir palyginti tėvų ir pedagogų nuomonę apie labiausiai pasireiškiančius vaikų gebėjimus, buvo palygintos jų nuomonės šiuo klausimu.

17 pav. Tėvų ir pedagogų nuomonių palyginimas, vertinant vaiko gebėjimus

Gauti rezultatai parodė, kad pedagogai dažniausiai pastebi vaikų protinius gebėjimus, o tėvai – socialinius. Tai galima pagrįsti tuo, kad pedagogai ugdo vaiką tam skirtoje aplinkoje ir jiems aktualu išvelgti vaiko sugebėjimą įsisavinti naują informaciją, interpretuoti, analizuoti. Tėvai bendrauja su vaiku visapusiškai ir gera vaiko socializacija jiems ypač aktuali. Todėl šie gebėjimai dažniausiai ir priskiriami gabiems vaikams.

18 pav. Tėvų ir pedagogų gabiems vaikams skirtos veiklos palyginimas.

Įvertinant, kokia veikla dažniausiai skiriama gabiems vaikams, tėvų ir pedagogų nuomonės taip pat išsiskyrė. Tėvai dažniau negu pedagogai skatina vaiką, pasiūlo jam įvairesnės veiklos. Pedagogai šiuo atveju teigia, kad gabiam vaikui naudingesnė sudėtingesnė, kūrybiškesnė veikla.

IŠVADOS

Remiantis atlikto tyrimo rezultatais, nustatant keletą rodiklių dažniausiai būdingų gabiems vaikams, lyginant pedagogų ir tėvų požiūrį į gabius vaikus, būtų galima padaryti tokias bendras išvadas:

1. Gabūs priešmokyklinio amžiaus vaikai pedagogų teigimu turi turtingesnę žodyną, geba lengviau rasti ryšius su bendraamžiais, drąsiai reiškia savo nuomonę diskusijų metu, užduoda daug klausimų pedagogams, tėvams ir kitiems šalia esantiems žmonėms.
2. Pedagogų nuomone protiniai vaikų gebėjimai pasireiškia labiau, negu socialiniai gebėjimai.
3. Pedagogai ugdydami gabius vaikus daugiau dėmesio skiria sudėtingesnei, kūrybiškesnei veiklai, negu tėvai.
4. Pedagogų nuomonė apie gabius vaikus, jų gebėjimų išreikštumą, ugdymo veikas, skatinimą, papildomas užduotis priklauso nuo jų darbo stažo.
5. Tėvai teigia, kad gabūs vaikai viskuo domisi, daug klausinėja, mėgsta išsiskirti iš kitų, pas juos ypač gerai išvystyti kūrybiniai gebėjimai.
6. Pagrindinė gabių vaikų veikla namuose – įvairūs žaidimai, pedagogai taip pat gabius vaikus ugdo žaidimų pagalba.
7. Pedagogai ir tėvai skiria dėmesio gabių vaikų veiklai – tėvai dažniausiai bendrai veiklai, tuo tarpu pedagogai teikia sudėtingesnes, įvairesnes papildomas užduotis, kartais dirba individualiai.
8. Savalaikis priešmokyklinio amžiaus vaikų gebėjimų atpažinimas ir ugdymas, priešmokyklinio amžiaus grupėse, sudaro palankias sąlygas tolesnei jo asmenybės gebėjimų raiškai.

REKOMENDACIJOS

Apibendrinus esminius literatūros teiginius ir atlikto tyrimo rezultatus, norima pateikti šias rekomendacijas pedagogams ir tėvams:

1. Identifikuoti vaikus su ypatingais gabumais.
2. Su gabiaisiais reguliariai pasikalbėti, pasiteirauti, kuo jie domisi, ką daro. Išklausti jų nuomonę, kaip ugdymo įstaiga galėtų padėti puoselėti jų interesus.
3. Apgalvoti, kaip grupėje gali būti vedamas darbas, kad gabieji galėtų panaudoti savo sugebėjimus, prisidėti prie grupės veiklos.
4. Planuoti su vaikais ką nors ypatinga, kas puoselėtų specialiuosius gabumus: surengti sporto šventę, įvairias dienas, menų šventes, paruošti specialiuosius projektus.
5. Individualizuoti ir diferencijuoti jų darbą.
6. Paskatinti vaikus įsitraukti į ugdymo įstaigos specialius būrelius bei kitas veiklas, kur galėtų realizuoti savo gabumus.
7. Nepalikti gabiųjų vaikų nuošalyje, skatinti jų ugdymosi motyvaciją, per lengvas užduotis pakeisti sunkesnėmis, kurios atitiktų jų gabumus.
8. Niekada nebėgti nuo vaiko nesėkmių, o priešingai paskatinti vaiką surasti problemas ir jas išspręsti.

Gabieji vaikai yra puikūs pedagogų pagalbininkai ir geras pavyzdys bei stimulus silpniesiems. Gabūs ir talentingi vaikai vėliau daug duoda visuomenei, todėl reikia suprasti jų reikšmingumą. Mūsų sąnaudos – interesų, laiko ir pinigų investavimas į tai, kad būtų išaiškinti ir lavinami tokie vaikai – turėtų būti bent jau ne mažesnės, kaip sąnaudos, skiriamos gabiems sportininkams. Tai, kad turime kur kas daugiau gabių krepšinio žaidėjų ir trenerių, nei talentingų menininkų ar mokslininkų, žinoma, priklauso ir nuo mūsų kultūrinių vertybių.

LITERATŪRA

1. Ališauskienė R., Pocevičienė R., Malakauskas A., Ušeckienė L.(2004). Kursinių, bakalaurinių magistro darbų rengimo vadovas. Šiauliai
2. Bendroji priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa.(2002). Vilnius
3. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis, pagrindinis ugdymas. (2003). Vilnius.
4. Bižys N.(1992).Dėmesio – gabus vaikas!//Dialogas. Vilnius. Nr. 36
5. Babajeva J.D. (1999) A dynamic Approach to giftedness: theory and practice. In Journal High ability studes. Vol.10,1, June
6. Černius V.J.(1992).Mokytojo pagalbininkas. Kaunas
7. Černius V.J.(2006).Žmogaus vystymosi kelias.Kaunas
8. Daniel P. Hallahan., James M Kauffman.(2003). Ypatingieji mokiniai. Vilnius
9. Franz J. Monks, Irene H. Ypenburg.(2003).Mūsų vaikas nepaprastai gabus. Kaunas
10. Fullan M. (1998). Pokyčių jėgos. Vilnius.
11. Gage N., Berliner D.(1994). Pedagoginė psichologija. Vilnius
12. Garkauskaitė – Karkockienė.(2002). Kūrybos psichologija. Vilnius
13. Garkauskaitė D.(1998). Gabus vaikas – galimybė.//Mokykla Nr. 4-5
14. Gintilienė G.(2000). Kaip atpažįstame gabų vaiką.//Mokykla Nr. 7
15. Grigas R. (1998). Lietuvos tautos entogenezė kaip realybės sociologinio pripažinimo ir jos konstravimo objektas. Socialiniai mokslai. Sociologija, 4 (17). Kaunas
16. Gučas A.(1990).Vaiko ir pasaulio psichologija. Vilnius
17. Jacikevičius A.(1994). Siela, mokslas, gyvensena. Vilnius
18. Jovaiša L.(2001).Edukologijos pradmenys. Šiauliai
19. Kalvaitis A.(1998). Gimnazistai:„savi“ ir “ ir „svetimi“. Mokykla 4-5
20. Kramer L.(2000). Pasrenkite netikėtumams.// Mokykla Nr.7
21. Kliksas F.(1988).Bundantis mąstymas. Vilnius
22. Lipnicka B.(2000). Kształtowanie zdolności i talentu dziecka. Krakow
23. Lietuvos švietimo koncepcija.(1992). Vilnius
24. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. (2003).
25. Maceina A.(1934). Tautinis auklėjimas. Kaunas
26. Maslow A.H.(1971). The farther reaches of human nature. New York

27. McLaughlin T.H.(1997). Šiuolaikinė ugdymo filosofija: demokratiškumas, vertybės, įvairovė. Kaunas
28. Monkevičienė O.(2003). Priešmokyklinis ugdymas: pirma knyga. Vilnius
29. Monkevičienė O.(2003). Mano vaikai. Kaunas
30. Myers David.(2000). Psichologija. Kaunas
31. Narkevičienė B.(1998). Gabių ugdymas svetur.//Mokykla Nr.4-5
32. Narkevičienė B. (2000). Žmogus – tai galimybė. // Mokykla Nr.1
33. Priešmokyklinio ugdymo turinio metodinės rekomendacijos (2003). Vilnius
34. Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas. (2004). Vilnius
35. Priešmokyklinis ugdymas. Pirma knyga. (2002). Vilnius
36. Priešmokyklinio ugdymo koncepcija. (2000). Vilnius
37. Pikūnas – Palujanskienė(2000). Asmenybės vystymasis. Kaunas
38. Petrulytė A.(2001).Kūrybiškumo ugdymas mokant. Vilnius
39. Psichologijos žodynas.(1993). Vilnius
40. Rado P. (2003). Švietimas pereinamuoju laikotarpiu. Garnelis
41. Šalkauskis S.(1936). Bendrieji pedagogikos pagrindai. Kaunas
42. Šiaučiukėnienė L.(1997). Mokymo individualizavimas ir diferencijavimas. Kaunas
43. Švietimo gairės. Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos 2003 – 2012 m. [žiūrėta 2005-04-27]. Prieiga per internetą: <<http://www.smm.lt>
44. Stulpinas T.(1996). Intelektualaus vaiko bruožai.//Žvirblių takas Nr.2
45. Ušeckienė L., Bakutytė R.(2002).Gabių vaikų ugdymo problema.//Pedagogika Nr.61
46. Vabalas - Gudaitis J.(1983). Psichologijos ir pedagogikos straipsniai. Vilnius
47. Van Tassel – Baska, J. (1989). Appropriate curriculum for gifted learners. Educational leadership. Volume 46, number 6, p.p.13-15. Byrd Press, Richmond, Virginia
48. Žukauskienė R.(1996). Raidos psichologija. Vilnius
49. <http://www.psichologijatau.lt> [žiūrėta 2006-01-22]

PRIEDAI

Anketa pedagogams
Gabių vaikų atpažinimas ir ugdymas priešmokykliniame amžiuje
 Gerbiami pedagogai

Prašome atsakyti į šios anketos klausimus. Ja norima sužinoti Jūsų požiūrį į gabių vaikų ugdymą.

Su pagarba, Alma Lenickienė
 Šiaulių universiteto edukologijos fakulteto,
 magistrantūros studentė

Pedagoginio darbo stažas.....

Data.....

1. Koks vaikas, Jūsų manymu, yra gabus? Kaip jį atskiriate iš grupės vaikų?
  - a) aktyvus, žingeidus;
  - b) išsiskiriantis iš bendraamžių;
  - c) komunikabilus;
  - d) savarankiškas;
  - e) dėmesingas.
2. Kokios srities vaikų gebėjimai dažniausiai pasireiškia? Parašykite.
  - a) Protiniai gebėjimai;
  - b) Kūrybiniai gebėjimai;
  - c) Gebėjimai meno srityje;
  - d) Gebėjimai socialinėje srityje.
3. Kaip konkrečiai ugdote vaikų gebėjimus?
  - a) įvairesne veikla (lankome teatrus, parodas ir pan.);
  - b) skatinimu;
  - c) sudėtingesnėmis užduotimis;
  - d) dirbdami individualiai.
4. Ar kuriate gabiems vaikams atskiras užduotis, parengiate skirtingas priemones? Pažymėkite.

TAIP	KART AIS	NE
------	----------	----
5. Ar skiriate papildomai laiko gabiems vaikams ugdyti?

TAIP	KART AIS	NE
------	----------	----
6. Kokiais metodais dažniausiai puoselėjate vaiko gabumus?
  - a) žaidimu
  - b) pokalbiu;
  - c) stebėjimais;
  - d) eksperimentais;
  - e) kita (parašykite).....
7. Ar piešinys jums „kalba“ apie vaiko įgimus gabumus, talentus?

TAIP	KART AIS	NE
------	----------	----
8. Ar duodate papildomas užduotis vaikams, kad geriau save realizuotų? Pažymėkite.

TAIP	KART AIS	NE
------	----------	----
9. Ar dažnai koreguojate vaiko veiklą? Pažymėkite.

TAIP	KART AIS	NE
------	----------	----

Dėkojame už atsakymus

Anketa tėvams
Gabių vaikų atpažinimas ir ugdymas priešmokykliniame amžiuje
 Gerbiami tėveliai

Sėkmingam vaiko ugdymui abia svarbi ne tik švietimo specialistų, bet ir Jūsų, tėvų, nuomonė apie vaikų ugdymą. Ši anketa skirta tam, kad geriau pažintume Jūsų vaiką ir sužinotume Jūsų požiūrį į gabių vaikų ugdymą.

Su pagarba, Alma Lenickienė
 Šiaulių universiteto edukologijos fakulteto,
 magistrantūros studentė

1. Ar Jūsų vaikas abia aktyvus?
  - a) viskuo domisi, daug klausinėja;
  - b) ilgai stebi aplinką, ar kokį nors reiškini;
  - c) mėgsta būti vienas;
  - d) pats tyrinėja, ardo daiktus, žaislus;
  - e) kita (parašykite).....

2. Ar Jūsų vaikas mėgsta fantazuoti?
3. Ar Jūsų vaikas mėgsta pasakyti kažką abia įmantraus, jis tiesiog „gaudo“ tokius ypatingus žodžius?

TAIP	KARTAIS	NE
------	---------	----
4. Kokių ypatingų gabumų turi Jūsų vaikas?
  - a) protinių gebėjimų;
  - b) kūrybinių gebėjimų;
  - c) gebėjimų meno srityje;
  - d) gebėjimų socialinėje srityje (gebėjimas kokybiškai vadovauti).
5. Kokia veikla dažniausiai užsiima Jūsų vaikas?
  - a) piešimas, rankdarbiai, kūryba;
  - b) įvairūs žaidimai;
  - c) TV, kompiuteris;
  - d) Šoka, dainuoja, deklamuoja.
6. Ar Jūsų vaikas mėgsta kažkuo išsiskirti iš savo bendraamžių grupės?

TAIP	KARTAIS	NE
------	---------	----
7. Kokio amžiaus Jūsų vaikas pradėjo tarti pirmuosius skiemenis, kalbėti?

Iki 1 metų.	1 – 1,5 metų	3 metų
-------------	--------------	--------
8. Ką piešia Jūsų vaikas?
  - a) žmones;
  - b) įvairias figūras;
  - c) gamtą;
  - d) viską;
  - e) daiktus (negyvi daiktia).
9. Kaip ugdote vaiko ypatingus gebėjimus, talentus?

a) Bendraudami su vaiku;	b) Skatindami įvairia veikla;	c) Kūrybingumu;
d) Dalyvaudami papildomoje veikloje;	e) Niekaip.	

Dėkojame už atsakymus

Anketa pedagogams

Šia anketa norima daugiau sužinoti apie Jūsų ugdytinių gabumus, kad galėtume padėti juos ugdyti jau priešmokykliniame amžiuje.

Tai teiginiai, nusakantys kurių nors asmens savybę. Prašome vertinti kiekvieną ugdytinį pažymint pliusu jam tinkamą teiginį lentelėje.

Su pagarba, Alma Lenickienė
Šiaulių universiteto edukologijos fakulteto,
magistrantūros studentė

Data.....

Eil. Nr.	Teiginiai	Visada	Dažnai	Kartais	Retai
1.	Smalsus(si), užduoda daug klausimų.				
2.	Žodynas turtingesnis nei bendraamžių.				
3.	Drąsiai reiškia savo nuomonę.				
4.	Turi gerą atmintį.				
5.	Turtinga vaizduotė.				
6.	Būdingas lankstus mąstymas.				
7.	Eksperimentuoja, grupuoja, analizuoja ir interpretuoja.				
8.	Diskusijose gina savo nuomonę.				
9.	Noriai atlieka užduotis, siekia tobulumo.				
10.	Savo klausimais glumina mokytojus, tėvus.				
11.	Noriai imasi naujų užduočių.				
12.	Išmoksta labai greitai ir lengvai.				
13.	Išitraukia į įdomias užduotis.				
14.	Mėgsta būti grupėje, bendrauti.				
15.	Labai susidomi ir patiria malonumą aktyviai dalyvaudamas(a) meninėje veikloje.				
16.	Planuoja savo piešinius, išlaiko proporcijas.				
17.	Savo darbuose rodo daug originalumo.				
18.	Mėgsta kurti meną įvairiomis priemonėmis.				
19.	Turi gerą muzikinę klausą.				
20.	Lengvai įsimena dainų melodijas.				
21.	Geriau negu kiti dainuoja, jaučia ir išlaiko ritmą ir melodiją.				
22.	Lengvai įsijaučia į kito žmogaus, gyvulio, rolę, sugeba juos imituoti.				
23.	Seka ilgas pasakas, pasakoja atsitikimus, kuria istorijas, ketureilius.				
24.	Jam (jai) nesunku paaiškinti savo idėjas kitiems.				
25.	Mėgsta aktyvų gyvenimo būdą.				

26.	Nuolatos labai gerai pasirodo žaisdamas(a) sportinius žaidimus.				
27.	Sugeba vadovauti grupei.				
28.	Gerai sekasi organizuoti įvairius žaidimus bei užsiėmimus.				
29.	Kai reikia padeda kitiems grupės nariams.				
30.	Įsitraukęs į užduotį praranda laiko nuovoką.				
31.	Lenvai randa ryšius tarp nesusijusių dalykų.				
32.	Kartais gali nustebinti netikėtais, absurdiškais atsakymais.				
33.	Pastabus, greitai pamato prieštaravimus.				
34.	Yra energingas.				
35.	Bendraamžiams kartais atrodo keistas.				
36.	Jei kuo tiki, tai visas jėgas sutelkia tos idėjos įgyvendinimui.				
37.	Turi daug idėjų.				

Dėkojame už atsakymus

SANTRAUKA

Kalbant apie gabių vaikų ugdymo problemas būtina pabrėžti, kad vaiko gabumai atsiskleidžia jau ankstyvajame amžiuje, todėl svarbu kuo anksčiau juos pastebėti ir plėtoti, kol galimos problemos neužmaskuoja tikrų vaiko galimybių. Darbe nagrinėjamos gabių vaikų atpažinimo ir ugdymo problemos. Keliami klausimai, ar įmanoma tiksliai identifikuoti gabiuosius. Atskleidžiamas pedagogų bei tėvų požiūris į gabių vaikų atpažinimą ir ugdymą.

Šio tyrimo tikslas – ištirti itin gabių vaikų atpažinimo bei ugdymo galimybes priešmokykliniame amžiuje.

Tyrimo dalyvavo 87 priešmokyklinės grupės ugdytinių tėvai, 50 priešmokyklinio ugdymo pedagogų. Buvo apklausta 80 priešmokyklinės grupės ugdytinių.

Tyrimo metu, anketinės apklausos pagalba, išsiaiškinama priešmokyklinės grupės pedagogų nuomonė apie ugdytinių gebėjimus. Buvo atliekama anketinė ugdytinių apklausa, leidžianti išsiaiškinti, kokios srities gebėjimais labiausiai pasižymi šio amžiaus vaikai. Anketinių apklausų pagalba buvo ištirta mokytojų bei tėvų nuomonė apie ugdytinių gabumus. Tyrimo instrumentas sudarytas remiantis keleto mokslininkų metodikomis: Maslow (1971), T. H. McLaughlin (1997), L. Šiaučiukėnienės (1997).

Kaip parodė atlikto tyrimo rezultatai, gabių vaikų ugdymą įtakoja pedagogų darbo stažas, jų nuomonė apie vaikų gebėjimus. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad pedagogai ir tėvai skirtingai suvokia gabių vaikų prerogatyvas, skatina vaikus užsiimti skirtinga veikla.

SUMMARY

With regard to the training problems of the gifted children, it has to be stressed that the capabilities of children are revealed in the early age, thus it is important to notice and develop the as soon as possible, while the potential problems do not hide the real abilities of child. The work analyzes the recognition and training problems of gifted children. There is raised the question, whether it is possible to identify the gifted children accurately. The attitude of the pedagogues and parents to the recognition and training of gifted children is revealed.

The purpose of this work is to analyze the recognition and training possibilities of the gifted children in the early age.

87 parents of the trainees of pre-school group and 50 pre-school pedagogues participated in the survey. 80 trainees of pre-school group were questioned.

The questionnaires helped the survey to learn the opinion of the pre-school pedagogues about the capabilities of the trainees. The questioning survey of the trainees was done that helped to learn, the skills from which area are the most characteristic to the children of that age. The questionnaires helped to learn the opinion of parents and pedagogues about the capabilities of the trainees. The tool of survey was formed on the basis of the methodologies of several scientists: Maslow (1971), T. H. McLaughlin (1997), and L. Šiaučiukėnienė (1997).

According to the survey results, the education of the gifted children is affected by the work experience of the pedagogue and his opinion about the capabilities of the children. The survey revealed that the pedagogues and parents have different understanding about the prerogatives of the gifted children and they encourage the children to engage in different activity.